

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması haqqında

İsmayılova Xumar Ruslan qızı

“Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının maliyyə strategiyası ”
Mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060404 – “Maliyyə ”

İxtisaslaşma: “Maliyyə menecmenti ”

Elmi rəhbər:
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

dos. T. S. Hasilov

Magistr proqramının rəhbəri:
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

prof A.M. Kərimov

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Ə. Ə. Ələkbərov

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
FƏSİL I. MÜƏSSİSƏNİN MALİYYƏ FƏALİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASI STRATEGİYASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI.....	6
1.1. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının mahiyyəti	6
1.2. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının məzmunu və əhəmiyyəti.....	13
1.3. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sistemi	22
II FƏSİL. MÜƏSSİSƏNİN MALİYYƏ FƏALİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASI SİSTEMİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ.....	29
2.1. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin planlaşdırılmasının və proqnozlaşdırılmasının təhlili	29
2.2. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının qiymətləndirilməsi	38
2.3. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında dövlətin maliyyə siyasətinin rolu.....	47
FƏSİL III. MÜASİR DÖVRDƏ MÜƏSSİSƏNİN MALİYYƏ FƏALİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASININ MALİYYƏ STRATEGİYASININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ ONLARIN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI.....	55
3.1. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının maliyyə strategiyasının əsas istiqamətləri	55
3.2. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının maliyyə strategiyasının təkmilləşdirilməsi.....	62
Nəticə və təkliflər	68
Ədəbiyyat siyahısı	70
PE3HOME.....	72
Summary.....	73
Referat.....	74

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Tədqiqat işinin müxtəlif bölmələrində müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması strategiyası ilə əlaqədar bir çox məsələlər öz əksini tapmışdır. Belə ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması strategiyası bu istiqamətdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sisteminin məzmunu və onun tərkib hissəsi hesab edilən göstəriciləri təhlil edilməsindən asılı olaraq dəyişilir. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında, maliyyə vəsaitlərindən düzgün şəkildə istifadə etmək və maliyyə vəsaitlərinin idarə olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu proses isə müəssisələrdə maliyyə mexanizmi vasitəsilə yerinə yetirilir. Maliyyə mexanizmi isə həmin müəssisələrin, məhdud resurslardan istifadə etməklə maksimal gəlir əldə etməsi məqsədilə maliyyə vəsaitlərindən istifadə etməsini özündə əksik olan bir sistem kimi çıxış edir. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsini özündə əks etdirən maliyyə mexanizmi, maliyyə münasibətləri və hücumilikdə, müəssisə maliyyəsinin tərkib hissəsi hesab edilərək müəssisələrin bu istiqamətdə fəaliyyətinin məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. Maliyyə mexanizmi vasitəsi ilə müəssisələrdə maliyyə münasibətləri və maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi zamanı nağd pul vəsaitləri ilə müəssisənin təmin olunması hər şeydən əvvəl onun gəlir əldə etmək imkanlarını daha da artırır. Belə ki, əgər müəssisə öz fəaliyyəti nəticəsində və yaxud bazarda çıxış etdiyi xidmətlər üzrə nə qədər çox mənfəət əldə edərsə, o qədər öz xərclərini ödəmək imkanına sahib olar. Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən amillərin təhlili və uyğun olaraq qeyd edə bilərik ki, tədqiqat işi olduqca aktual hesab edilir.

[Tədqiqatın məqsədi və qarşıya qoyulan vəzifələr. Tədqiqat işinin məqsədini müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması ilə əlaqədar ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müxtəlif müəssisələrdə bu istiqamətdə maliyyə strategiyasının müəyyənləşdirilməsi və eləcə də təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar müxtəlif təkliflərin

verilməsi təşkil edir. Bu məqsədlərə uyğun formada müəyyən vəzifələrin yerinə yetirilməsi zərurəti yaranır ki, Bu vəzifələrə nəzər salaq :

- ✓ `müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sisteminin müəyyənləşdirilməsi ;
- ✓ maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının məzmununu və əhəmiyyətini təhlil edilməsi ;
- ✓ müasir dövrdə müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sisteminin mövcud vəziyyətinin təhlil edilməsi və bu istiqamətdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının qiymətləndirilməsi ;
- ✓ maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə planlaşdırılmasının və proqnozlaşdırılmasının təhlili ;
- ✓ müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında maliyyə strategiyasının əsas istiqamətləri və təkmilləşdirilməsi üzrə həyata keçirilən tədbirlər sistemi ;

Tədqiqatın obyekti və predmeti. Tədqiqat işinin obyektini 3 Qlobal çoxtərəfli tənzimlənməsi sistemlərinin təkmilləşdirilməsi və fəaliyyəti üzrə beynəlxalq sferada müxtəlif dövrlər ərzində formalaşan beynəlxalq təşkilatlar təşkil edir. Predmetini isə ümumilikdə qlobal çoxtərəfli tənzimləmə və iş şəraitinin təhlil edilərək, onun xarakteristikasının üstünlüklərinin və kodlaşdırma istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsası. Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji əsasını ümumilikdə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müxtəlif müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə vəziyyətinə nəzarət olunması, maliyyə ehtiyatları və ümumilikdə bu prosesin tərkib hissəsi kimi çıxış edən müxtəlif məsələlərdə tarixi dövr ərzində iqtisadçıların və alimlərin söylədiyi fikirlər təşkil edir. Dissertasiya işinin tədqiq edilməsi zamanı ümumiləşdirmə, statistik təhlil, müqayisə , analiz və bir sıra metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya mənbəyi. Tədqiqat işinə müvafiq olaraq, müxtəlif ədəbiyyatlardan (rus, türk) , statistik göstəricilərdən, internet materiallarından, eləcə də ölkəmizdə müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin tənzimlənməsi və idarə olunması ilə əlaqədar qəbul edilən normativ hüquqi aktlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Tədqiqat işində ümumilikdə qarşıya qoyulan məsələlərlə əlaqədar olaraq bir sıra fikirlər səsləndirmişdi ki, bunları elmi yenilik kimi qəbul etmək olar :

- müəssisələrinin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesində nəzəri və praktiki tədbirlərin yerinə yetirilməsi ;
- maliyyə fəaliyyətinin səmərəli idarə olunması istiqamətində maliyyə strategiyası təkmilləşdirilməsi üzrə tədbirlərin də operativ şəkildə yerinə yetirilməsi ;
- ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatlarda maliyyə fəaliyyətinin düzgün təşkili üzrə fəaliyyətin tənzimlənməsi və maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasına nəzarət mexanizminin daha da gücləndirilməsi

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, burada öz əksini tapan məsələlər ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin daha operativ şəkildə idarə edilməsi prosesindən və bu istiqamətdə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, 8 paragraf, nəticə və təklif, ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

FƏSİL I. MÜƏSSISƏNİN MALİYYƏ FƏALİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASI STRATEGİYASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI

1.1. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının mahiyyəti

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasından bəhs etməzdən əvvəl, ümumilikdə, idarəetmənin mahiyyəti və maliyyənin idarə edilməsindən bəhs edək. İdarəetmə anlayışı maliyyənin idarə edilməsi anlayışından daha geniş bir mənanı ifadə etdiyi üçün bu zaman idarəetmə fəaliyyətinin ümumi qaydaları maliyyənin idarə edilməsinə də aid olan qaydalar sistemini özündə əks etdirir. Buna müvafiq olaraq qeyd etməliyik ki, idarə və müəssisələrdə ümumi nəticələrin əldə olunması məqsədi ilə müxtəlif metodların məcmusunu özündə əks etdirir. Maliyyə və idarəetmə anlayışlarının bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə saxlasaq onların çoxşaxəli məzmununu müxtəlif qruplara aid edildiyini söyləyə bilərik. Belə ki, maliyyəni idarəetmə obyektı şəklində çıxış edən maliyyə münasibətləri müəssisələrin , maliyyəsi dövlət maliyyəsi kimi qruplara ayrılaraq planlaşdırmaq, maliyyənin tənzimlənməsi və eləcədə maliyyə resurslarının aşkarlanması kimi mühüm elementləri özündə əks etdirən və idarə edilməsi sistemi ümumilikdə idarəetmə fəaliyyətinin mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış edərək tətbiq edildiyi sahə üzrə istər dövlətin, istərsə də müəssisələrdə maliyyə mexanizminin idarəsi ilə əlaqədar məqsədyönlü fəaliyyəti özündə əks etdirir.

Bir elm kimi çox qədim zamanlarda tədqiq edilən idarəetmə haqqında müxtəlif nəzəriyyələr və tarixi inkişaf dövrü üzrə bir sıra idarəetmə məktəbləri mövcud olmuşdur. Belə ki, hələ ibtidai icma quruluşu dövründə idarəetmə müxtəlif tayfalar, qəbilələr tərkibində rəhbərlər vasitəsi ilə tətbiq edilən qaydalar toplusu ilə formalaşmış və zaman ərzində müxtəlif dövlətlərdə dövlət təsərrüfatının idarə edilməsi üzrə və dövlət idarəçiliyində daha da inkişaf etmişdir. İdarəetməni indiyə qədər mövcud olan məktəblərinə nəzər salsaq isə bunlar əsasən aşağıdakılardan ibarət olmuşdur :

1. Elmi idarəetmə məktəbi – Amerikada yaranaraq daha çox elmi menecmentin xüsusiyyətlərini özündə əks etdirərək idarəetmə üzrə fəaliyyətin qaydalarını əks etdirir.
2. Klassik idarəetmə məktəbi ümumilikdə, istər dövlət səviyyəsində, istərsə də təşkilatlar səviyyəsində idarəetmə ilə əlaqədar formalaşan problemlərin həlli istiqamətlərini əks etdirir.
3. Davranış haqqında elmi məktəb – müasir idarəetmə məktəbi olub, insanlar arasında sosial qarşılıqlı fəaliyyəti, liderlik kommunikativlik bacarıqlarına özündə birləşdirir.
4. idarəetmə elmi və ya kəmiyyət məktəbi – idarəetmə fəaliyyəti üzrə daha çox riyazi metodlar və kompyuter texnologiyalarının tətbiqini özündə əks etdirir.

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsində isə ilk növbədə qeyd etməliyəm ki, müəssisə hüquqi təsərrüfat subyekti olub sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən bir qurum kimi çıxış edir. Bu zaman sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas istiqaməti isə bu müəssisələrin təklif etdikləri və istehsal etdikləri müxtəlif xidmətlərlə bazarda çıxış etməsidir. Müstəqil sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələr öz fəaliyyətlərində məqsədlərinə uyğun formada müxtəlif əlaqələr yaradaraq ümumilikdə maliyyə münasibətlərini formalaşdırırlar. Kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olan hər bir müəssisə istehsalın müxtəlif xidmətlərin göstərməsi ilə əlaqəli olaraq tədarükçülərlə və tərəfdaşlarla qarşılıqlı əlaqədə olaraq, məhsulun istehsalı və eləcə də maliyyə ehtiyatlarının formalaşması üzrə maliyyə münasibətlərini. və bu münasibətlər çərçivəsində formalaşan maliyyə təsərrüfat əlaqələrinin tərkib hissəsinə çevrilirlər.

Xüsusilə müəssisələrin fəaliyyətinin əsas məqsədi kimi onların daha çox mənfəət əldə etməsi xüsusi rol oynayır və bu zaman onlar daima mənfəətin artırılması istiqamətində fəaliyyət göstərir. Müəssisələrin fəaliyyətinin başlıca şərti kimi isə onları maliyyə idarə etməsi üzrə düzgün idarəetmə metodlarından istifadə etməklə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsinin təşkilindən ibarətdir. Buna

müvafiq olaraq isə qeyd edə bilərik ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi bir çox məsələlərdən asılı olaraq dəyişir. Müəssisələrdə fəaliyyətin davamlılığının əldə edilməsi, maliyyə idarəetməsində müəssisələrin fəaliyyətində əsas elementlərdən biri hesab olunur. Bunun əsas məzmunu ondan ibarətdir ki onlar yarandığı zaman və hər hansı bir istehsal sahəsi və ya xidmətlərin göstərilməsi ilə əlaqədar bazardan möhkəmləndikcə, əsas məqsədi uzunmüddətli fəaliyyət göstərərək müştəri bazasını formalaşdırmaqdan ibarətdir. Belə olan halda, əsas məqsəd davamlı olaraq fəaliyyət göstərərək mənfəət əldə etməkdən ibarət olur. Davamlılıq amili onun rentabelli formada işlədiyindən, həmçinin istehsal etdikləri xidmətlərin bazarda tələb olunması və müştəri bazasının mövcudluğuna göstərir. Bu davamlı fəaliyyətin başlıca şərt isə müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsinin düzgün formada icrasından ibarətdir. Qeyd etdiyimiz bu amillə yanaşı, ümumilikdə, müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi müəssisələrdə bu istiqamətdə formalaşan problemlərinin həllindən asılı olaraq dəyişilir. Buna misal olaraq, biz maliyyənin idarə edilməsi istiqamətində formalaşan problemlərə nəzər salaq. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

1. müəssisələrdə pul vəsaitlərinin hərəkəti və müxtəlif maliyyə əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi prosesinin təhlil edilməsi :
2. müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti zamanı gəlirlərin bölüşdürülməsi ilə əlaqədar prosesə nəzarətin təşkil edilməsi :
3. müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti zamanı üzləşdikləri çətinlikləri ilə əlaqədar olaraq dövlət və yaxud da ki, müxtəlif kredit təşkilatları vasitəsilə yardımların göstərilməsi ;
4. müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi üçün gəlir xərc və mənfəət arasında dinamikanın düzgün təhlil edilməsi ;
5. müəssisələrin bazara çıxardıqlarını əmtəə və xidmətlərə düzgün qiymətlərin müəyyən edilməsi

Sadaladığımız bu problemlərin həlli məqsədi ilə müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsinin bir sıra istiqamətləri formalaşmışdır ki, bunlara

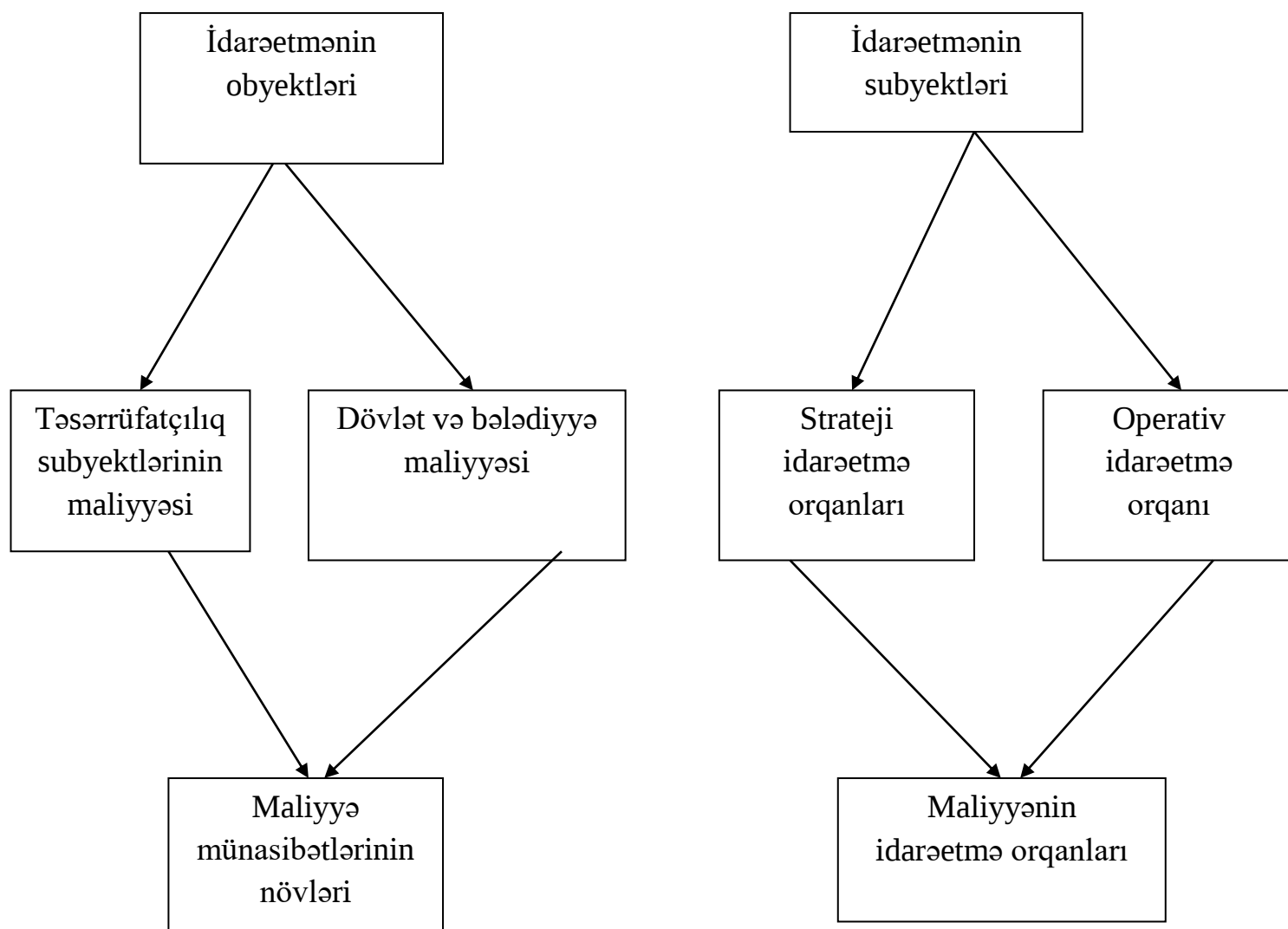
misal olaraq maliyyənin təşkili və proqnozlaşdırılması həmçinin müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin operativ qaydada tənzimlənməsini, minimum resurslardan istifadə etməklə maksimum mənfəətin əldə edilməsi kimi məsələləri aid etmək olar.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, maliyyə fəaliyyətində müəssisələrdə maliyyə təminatının mövcudluğu və bu istiqamətdə kapitalın idarə edilməsi və eləcə də maliyyələşmə şəraiti çox mühüm rol oynayır. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, hər bir müəssisənin maliyyə təminatı və ümumilikdə maliyyə fəaliyyətinin düzgün formada tənzimlənməsi müəssisənin özünün bir sıra xüsusiyyətlərdən asılı olaraq dəyişir. Bu xüsusiyyətlər aşağıdakılardan ibarətdir :

- müəssisənin özünün xüsusi kapitalla sahib olması ;
- müəssisənin bazara çıxardığı məhsulların satışı və istehsalına aid müxtəlif təsərrüfat fəaliyyətini yerinə yetirməsi ;
- qiymətqoyma fəaliyyəti ;
- müəssisələrin xarici iqtisadi fəaliyyətdə iştirak etməsi ;
- aktiv müqavilələr, sazişlər, nəzdində xarici fəaliyyəti yerinə yetirərkən özünün qazandığı mənfəətdən müxtəlif məqsədlər üçün istifadə etməsi ;

Bütün bu xüsusiyyətlərlə yanaşı, qeyd etməliyik ki, bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində bir çox müəssisələr, müasir idarəetmə metodlarından istifadə edərək idarəetmə struktura malik olsalar da, dövlət müəssisələrinin əksəriyyətində köhnə idarəetmə strukturu hələ də mövcuddur. Bunun başlıca səbəbləri isə kapital çatışmazlığı ilə əlaqəli ümumilikdə marketinq fəaliyyətində bir çox problemlər həmçinin sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqədar ölkəmizdə qəbul edilən qanunvericilik işlərdən, mövcud olan müəyyən boşluqlardır.

Sxem 1.1. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sistemi¹

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarəedilməsi zamanı təsərrüfat fəaliyyətinin bir sıra təşkili prinsipləri formalaşır ki, həmin prinsiplər, ümumilikdə bütün müəssisələrdə maliyyənin idarə etməsinin ümumiləşmiş prinsipləri hesab edilirlər. . Bu prinsiplərin tətbiq olunması zamanı bir sıra müəssisələrin mərkəzləşmə prinsipinə üstünlük verdiyi halda daha böyük firmalar qeyri mərkəzləşmə prinsipindən istifadə edirlər. Bu formada təsnifatın əsas mahiyyəti

¹ Bağırov Dəmət “ Maliyyə” Bakı, 2011, səh 56

ondan ibarətdir ki, kiçik müəssisələrdə, mərkəzləşmə prinsipi tətbiq edilən zaman ümumilikdə bütün idarəetmədə vahid mərkəz vasitəsilə öz fəaliyyətini tənzimlədiyi üçün müəssisənin fəaliyyətində baş verə biləcək hər hansı bir problemdən bir şəxsin və ya hər hansı bir bölmənin məsuliyyətində olur. Bu isə ümumilikdə idarəetmə prosesinin daha səmərəli formada tətbiqi üçün zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Böyük müəssisələrdə isə baş verə biləcək bütün problemləri vahid mərkəz tərəfindən idarə etmək, mürəkkəb olduğu üçün qeyri-mərkəzləşmə prinsipindən istifadə edilir.

Kollegiallıq prinsipi – Bu müəssisələrin fəaliyyəti zamanı ümumilikdə müxtəlif kollektiv qərarların qəbul edilməsinin müzakirələr vasitəsilə rəhbərlər tərəfindən həll edilməsinə əsaslanır. Bu isə ümumilikdə təsərrüfat subyektləri üzrə səmərəli qərarların qəbul olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Başqa sözlə desək, müəssisələrdə müxtəlif şöbələri arasında bazara çıxardıqları əmtəə və xidmətlər üzrə daimi qarşılıqlı əlaqə formalaşır. Bu prinsipin tətbiqi müəssisələrdə maliyyə idarəetməsində çox önəmli hesab edilərək daha obyektiv formada qərarların qəbul edilməsinə şərait yaradır.

Məqsədli uyğunlaşma və cəmləşdirmə prinsipi. Bu prinsip müəssisələrin fəaliyyəti zamanı onların qarşıya qoyduqları məqsədlərə vaxtından çatması üçün nəzərdə tutulmuş bütün fəaliyyətini düzgün şəkildə icrasına əks etdirir. Bu prinsip maliyyə idarəetməsində ümumi məsələlərin həll olunması məqsədi ilə istifadə edilir.

Fasiləsizlik prinsipi – müəssisələrin maliyyə idarəetməsi üzrə fəaliyyətinin fasiləsiz formada davam etdirilməsini və qarşıya qoyduqları məqsədlərə çatmasını əks etdirir.

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin təşkili prinsipləri kimi özünü maliyyələşdirmə, öz xərcini ödəmə və maliyyə planlaşdırılması kimi elementlər çıxış edir. Hər birinə ayrılıqda yanaşdıqda ilk öncədən özünü maliyyələşdirmədən bəhs edək. Özünü maliyyələşdirmə müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti zamanı tətbiq edilir. Bu

zaman ümumilikdə kapital qoyuluşu daxil olmaqla gələcək dövrün xərcləri və eləcə də ümumilikdə, cari xərclər maliyyələşmə mənbələri kimi çıxış edirlər. Bu prinsipiin müəssisələrdə tətbiq olunması onların rəqabət qabiliyyətli fəaliyyətini təmin etməklə yanaşı, istehsal etdikləri məhsulların daha da keyfiyyətli olmasına və ümumilikdə, göstərdikləri xidmətə çəkilən xərclərin öz vəsaitləri vasitəsilə təmin edilməsini nəzərdə tutur.

Maddi maraq prinsipi isə ümumilikdə kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrdə müxtəlif şöbələri üzrə çalışan işçilərin əmək haqqı almasını və göstərdikləri fəaliyyəti üzrə maddi təminatı əks etdirir.

Müəssisələrin maliyyə ehtiyatları ilə təmin olunması prinsipi isə hər şeydən əvvəl onların fəaliyyətində baş verəcək hər hansı bir gözlənilməz hadisə zamanı maliyyə ehtiyatlarından istifadə ilə əlaqədar məsələləri əhatə edir.

Özünü ödəmək isə müəssisənin ümumilikdə bütün fəaliyyəti ilə əlaqədar olub xərcləri ödəmək qabiliyyəti və ya mənfəət əldə etmək imkanlarını əks etdirir.

1.2. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının məzmunu və əhəmiyyəti

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti maliyyə idarəetməsinin xüsusi tərkib hissəsi kimi çıxış edərək iqtisadi fəaliyyəti özündə əks etdirir. Müəssisənin maliyyə fəaliyyəti, ümumilikdə xərclərin maliyyələşdirilməsi, maliyyə idarə etməsi üzərində nəzarətin yerinə yetirilməsi cari və investisiya tələbatlarının ödənilməsi, həmçinin müəssisənin ixtisaslaşdığı istehsal sahəsi və bazara çıxardığı xidmətlərlə əlaqədar maliyyə resurslarının müəyyənləşdirilməsi kimi məsələlərlə əlaqəlidir. Müasir dövrdə müəssisələrin idarə edilməsi prosesində maliyyə idarəetməsinin rolu çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müəssisələrin fəaliyyətinin daha çox mənfəət əldə etmək istiqamətində olduğunu nəzərə alsaq, bu zaman onlardan maliyyə idarəetməsinin düzgün təşkili və bu istiqaməti keyfiyyətli qərarların qəbulu müəssisələri maliyyə məsələlərinə təsir edəcək müxtəlif amilləri özündə birləşdirir.

Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin əsas məqsədi gəlir əldə etməklə istehsal fəaliyyətinin davamlı olaraq yerinə yetirilməsi və ümumilikdə maliyyə fəaliyyəti ilə əlaqədar maliyyə vəsaitlərindən düzgün və daha səmərəli formada istifadə etməkdən ibarətdir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, müəssisələrin maliyyəsi bir neçə element vasitəsi ilə formalaşır ki, xüsusilə də maddi ehtiyatlar çərçivəsində maliyyə ehtiyatlarının təşkilini, müəssisələrin maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi, maliyyə pul fondlarının yaradılmasını və sair qeyd edə bilərik. Bu amilləri içərisində müəssisələrin maliyyə fəaliyyətini icra etməsi üçün sərbəst pul vəsaitlərinin toplanmasını onların normal fəaliyyətinin əsas şərti kimi çıxış edir. Sərbəst pul vəsaitlərinin olması və müəssisənin yaratdığı fondlarından yığım kapitalı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir ki, bu müəssisənin fəaliyyəti zamanı maliyyə dayağı qismində çıxış edərək, firma əmlakın artırılmasına şərait yaradır. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətində, gəlirliliyin müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə 1 saylı müəssisə üzrə gəlirliliyi təhlil edək.

Cədvəl 1.1. 1 saylı müəssisə üzrə gəlirliyinin təhlili ²**Müəssisənin gəlirliyinin təhlili**

Göstəricinin adı	Baza ili	Hesabat ili	Yayınma	Inkişaf tempi %,	Xüsusi çəki, (%)	
					Baza	Hesabat
1	2	3	4	5	6	7
Məhsul (iş, xidmət) satışdan pul gəliri	3 301 843	1 961 093	-1 340 750	59,39	100	100
Məhsul (iş, xidmət) satışının maya dəyəri	2 745 490	1 594 134	-1 151 356	58,06	83,15	81,29
Kommersiya xərcləri	42 817	44 998	2181	105,09	1,30	2,29
İdarə xərcləri	0	0	0	0	0	0
Satışdan mənfəət (zərər)	513 536	321 961	-19 1575	62,69	15,55 ^x	16,42 ^x
					103,69	71,95
Məhsulun rentabelliği, %	18,70	20,20	1,49	-	-	-
Alma faizləri	0	0	0	0	0	0
Ödəmə faizləri	0	0	0	0	0	0
Digər təşkilatlarda iştirakdan gəlir	176	2	-174	1,14	0,04	0,00
Digər əməliyyatlardan gəlirlər	648 044	585 373	-62 671	90,33	130,84	130,82
Digər əməliyyatlar üzrə xərclər	688 284	503 807	-184 477	73,20	138,97	112,59
Maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətindən mənfəət (zərər)	473 472	403 529	-69 943	85,23	95,60	90,18
Digər satışdan kənar gəlirlər	210 239	47 045	-163 194	22,38	42,45	10,51
Digər satışdan kənar xərclər	188 432	3 109	-185 323	1,65	38,05	0,69
Hesabat dövrünün mənfəəti (zərəri)	495 279	447 465	-47 814	90,35	100	100
Mənfəət vergisi	117 936	41 315	-76 621	35,03	23,81	9,23
Yayıdırılmış vəsaitlər	100 517	93 748	-6 769	93,27	20,30	20,95
Hesabat dövrünün bölüşdürülməmiş mənfəəti	276 826	312 402	35 576	112,85	55,89	69,82

1 saylı müəssisə üzrə gəlirliliyin təhlili zamanı məfəətin formalaşması və bölüşdürülməsi bu formada olmuşdur : Hesabat ili üzrə satışdan əldə olunan gəlir 1961093 min Azn olmuşdur ki, keçən ilə nisbətə bu rəqəm 1350.760 azn azdır. Məhsul istehsalı və satış xərclər 855, satışdan əldə olunan mənfəət

² Q.N.Kliferenko "Müəssisənin maliyyə təhlili" Bakı, 2010, səh 46

isə 17% təşkil etmişdir. Hesabat ilinin balans mənfəəti 9.75 % aşağı düşmüşdür. Mənfəətin əsas tərkib elementi sayılan satışdan əldə olunan mənfəət isə 191.575 min Azn və ya 38% aşağı düşmüşdür.

Müəssisədə əsas fondlarının yaradılmasının məqsədi və mahiyyəti bundan ibarətdir ki, bu zaman müəssisələrin bazara çıxartdığı xidmətlər vasitəsilə firmanın təsisçiləri arasında bölüşdürülən və geri qaytarılmayan vəsaitləri yığım fondlarında toplanır. Toplanan pul vəsaitləri müəssisənin cari və gələcək fəaliyyəti üçün istehsal güclərinin daha da artırılmasında və eləcə də istehsalın ən son texnologiyalardan istifadə etməklə yerinə yetirməsində, mövcud borcların ödənməsində əsas rol oynayır. Müəssisələrin maliyyə təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsi qismində çıxış edən amillər isə aşağıdakılardan ibarətdir :

1. müəssisələrdə ümumi məhsul satışından əldə olunan gəlir ;
2. sifarişçilər üçün yerinə yetirilən xidmətlərdən əldə edilən gəlir ;
3. firmaların sərəncamında olduğu halda, hüquqi və fiziki şəxslərə müvəqqəti formada istifadə məqsədi ilə icarəyə veriləcək və icarədən əldə olunan gəlir

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətində zəruri hesab edilən gəlir formaları ümumilikdə, mədaxil formasında çıxış edərək fiziki şəxslərlə hesablaşmalar üzrə hesablaşma hesabına və digər formada isə müəssisənin öz daxili təsərrüfat hesabına köçürülür. Müəssisələrdə ümumilikdə müxtəlif növ ödənişlərin yerinə yetirilməsindən sonra qalan məbləği onların xalis gəliri hesab edilərək gələcəkdə müəssisənin fəaliyyətində müxtəlif tədbirlərin yerinə yetirilməsi üçün ehtiyat fondunda toplanılır. Müəssisənin yığım fondu isə pul vəsaitlərindən təşkil olunmaqla, ümumilikdə müəssisələrin fəaliyyətində istehsalın daha operativ formada həyata keçirilməsində və ya müəssisənin müxtəlif istiqamətlər üzrə maliyyə qoyuluşlarında və gələcəkdə daha çox mənfəət əldə etmək istiqamətində tətbiq edilir. Bununla yanaşı, sosial təminatlı pul fondlarının yaradılması müəssisələrdə kollektivin maddi maraqların qorunması və bu istiqamətdə formalaşan problemlərin aradan qaldırılması məqsədi ilə toplanmış pul vəsaitlərini

özündə əks etdirir. Bu istiqamətdə yaranan hər hansı problem zamanı sosial təminatı pul fondundan istifadə edilərək işçi kollektivinin maraqları təmin edilir.

Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında, maliyyə vəsaitlərindən düzgün şəkildə istifadə etmək və maliyyə vəsaitlərinin idarə olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu proses isə müəssisələrdə maliyyə mexanizmi vasitəsilə yerinə yetirilir. Maliyyə mexanizmi isə həmin müəssisələrin, məhdud resurslardan istifadə etməklə maksimal gəlir əldə etməsi məqsədilə maliyyə vəsaitlərindən istifadə etməsini özündə əks etdirən bir sistem kimi çıxış edir. Maliyyə vəsaitlərinin idarə olunması isə aşağıdakı elementləri özündə birləşdirir :

- maliyyə alətləri
- maliyyə üsulları
- müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti üzərində maliyyə nəzarəti
- hüquqi təminat
- maliyyə planlaşdırması
- müəssisələrdə maliyyə vəsaitlərindən düzgün istifadə etmək və onların idarə olunması ilə əlaqədar metodiki məlumatla təminatı

Bu elementlərə nəzər salsaq maliyyə alətləri anlayışın özündə maliyyə vəsaitlərindən sərbəst formada istifadəni və bununla əlaqədar törəmə alətləri əks etdirir. Maliyyə fəaliyyətləri istiqamətində müəssisələr tərəfindən yerinə yetirilən əməliyyatlar üzrə müxtəlif maliyyə riskləri müşahidə edilir. Maliyyə riskləri ümumilikdə faiz riski kredit riski, bazar riski və müxtəlif risk kateqoriyalarına bölünür. Maliyyənin idarə edilməsi prosesində formalaşan riski hər hansı iqtisadi fəaliyyət zamanı xüsusi müəssisələrdə əlverişsiz maliyyə nəticələrinə səbəb olan hadisələrin yaranma ehtimalını özündə əks etdirir. Bu proses zamanı risklərin idarə edilməsi və maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsinin tərkib hissəsi kimi çıxış edərək özündə müxtəlif amilləri əks etdirir. 2saylı müəssisə təmsalında müəssisədə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsində maliyyə vəsaitlərinin roluna nəzər yetirək.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, risklərin idarə edilməsi, onların minimumlaşdırılması ilə əlaqədar məsələlərdə verilən qərarların icrasının əks etdirən bir prosesdir. Buna müvafiq olaraq risklərin idarəedilməsi özündə

1. risklərin aşkarlanması
2. risklərin qiymətləndirilməsi
3. müəssisələrdə formalaşan risklərlə əlaqədar düzgün idarəetmə metodlarının təyini edilməsi
4. riskləri minimumlaşdırılması ilə əlaqədar qəbul edilən qərarların yerinə yetirilməsi
5. əldə edilən nəticələrin təhlili mərhələlərini əks etdirir.

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsini özündə əks etdirən maliyyə mexanizmi, maliyyə münasibətləri və ümumilikdə, müəssisə maliyyəsinin tərkib hissəsi hesab edilərək müəssisələrin bu istiqamətdə fəaliyyətinin məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. Maliyyə mexanizmi vasitəsi ilə müəssisələrdə maliyyə münasibətləri və maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi zamanı nağd pul vəsaitləri ilə müəssisənin təmin olunması hər şeydən əvvəl onun gəlir əldə etmək imkanlarını daha da artırır. Belə ki, əgər müəssisə öz fəaliyyəti nəticəsində və yaxud bazarda çıxış etdiyi xidmətlər üzrə nə qədər çox mənfəət əldə edərsə, o qədər öz xərclərini ödəmək imkanına sahib olar. Müəssisənin fəaliyyətinin idarə olunması sistemi əsasən 2 alt sistemdən ibarət olub müxtəlif istehsal bölmələri ilə təmsil olunur. İdarə edən alt sistemi müəssisənin bir neçə departamentlərni özündə əks etdirir ki, bunlar müxtəlif əməliyyatların icrasında öhdəlik daşıyan şöbələr şəklində fəaliyyət göstərilir. İdarə olunma sistemi isə daha çox istehsalat bölmələri formasında çıxış edərək müxtəlif texnoloji avadanlıqlarla istehsalın texniki silahlanmasına və eləcə də istehsalın təşkili və bu prosesdən və işçilər arasında münasibətlərin tənzimlənməsi kimi məsələləri əhatə edir.

Müasir dövrdə müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsinin əsas məqsədi kimi onların bazar dəyərinin artması və bu istiqamətdə müəssisələrin

sahib olduqları vəsaitlərində daha da maksimumlaşdırılması ilə əlaqədar fəaliyyət çıxış edir. Müəssisənin son məqsədi isə daha çox xalis mənfəətin artırılması istiqamətində göstəricilərin yaxşılaşdırılmasından ibarətdir. Məhz bu göstəricilərin müəssisə tərəfindən yaxşılaşdırılması əsas səbəbi kimi ümumilikdə satışdan kənar və satışdan əldə olunmuş mənfəəti də müxtəlif vergi məbləğlərinə çıxdıqdan sonra xalis mənfəətin müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Məhz mənfəətin artırılması və müəssisənin bazarda daha uzunmüddətli davamlı fəaliyyətinin təmin olunması üçün müəssisələr daima öz maliyyə fəaliyyətinə nəzarət edərək maliyyə vəziyyətlərinin diqqət mərkəzində saxlayır. Belə olduqda isə maliyyə vəziyyətinin müəssisələr tərəfindən təchiz edilməsinin əsas məqsəd aşağıdakı amillər hesab edilir :

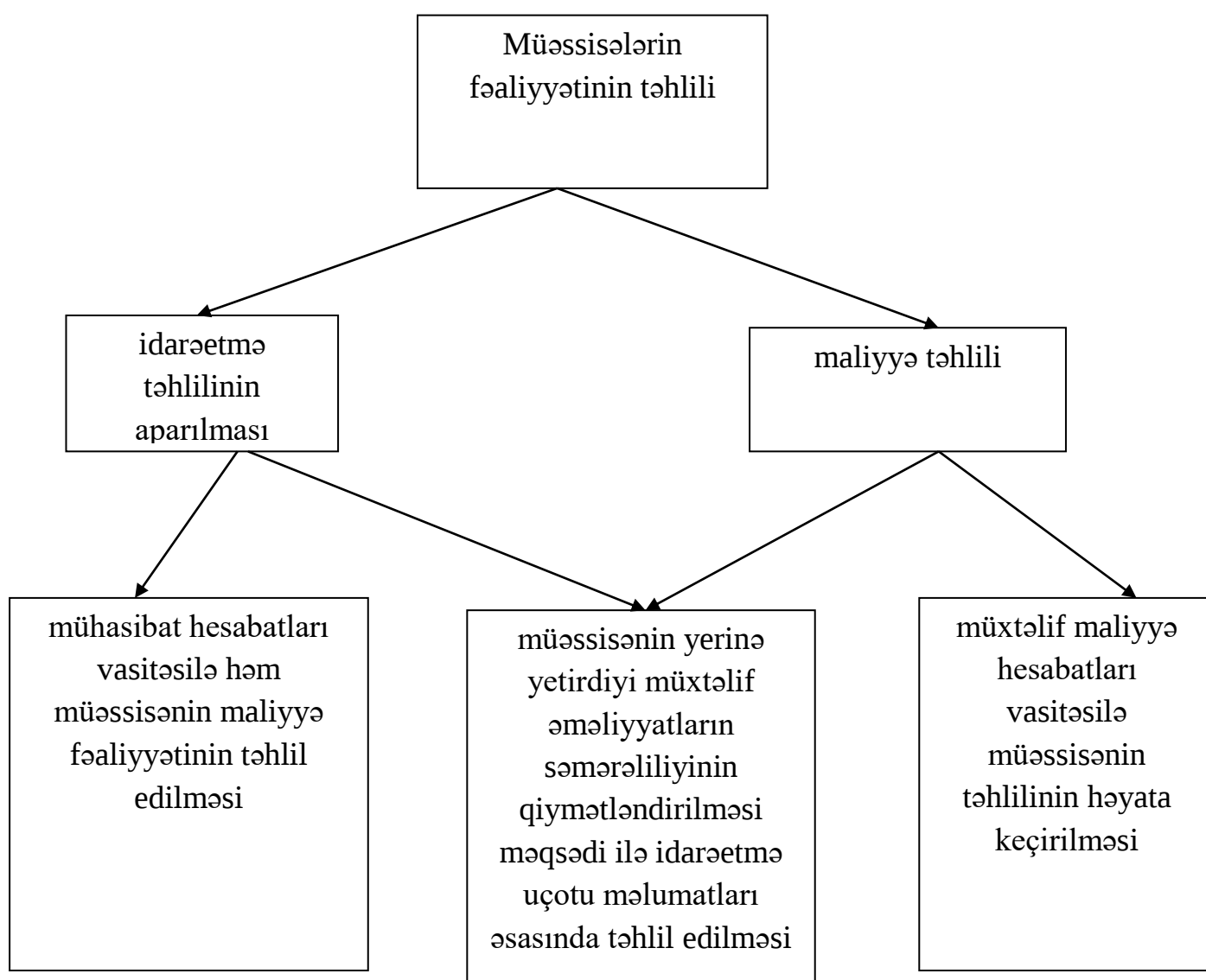
1. müəssisələrin davamlı fəaliyyətinin təmin olunması məqsədilə ödəmə qabiliyyətinin müəyyən olunması və onların fəaliyyətinin pisləşməsi səbəb ola biləcək məsələnin təhlili edilərək araşdırılması ;
2. müəssisələrin fəaliyyətinə investisiya qoyuluşu nöqtəyi nəzərindən təhlil edilməsi ;
3. müəssisələrin fəaliyyətinin səmərəlilik səviyyəsinin qiymətləndirilməsi və maliyyə hesabatları əsasında müxtəlif təsərrüfat əməliyyatları üzrə maliyyə vəziyyətinin təhlil edilməsi

Müəssisələrdə ümumilikdə maliyyə fəaliyyətinin təhlili maliyyə təhlili və idarəetmə təhlili 2 kateqoriya üzrə təhlil edilir. Hər 2 təhlil həm maliyyə, həm idarəetmə, təhlili, ümumilikdə müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin əsasını təşkil edən təhlil növləri hesab edilərək, maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Xüsusilə də maliyyə təhlili əsasən, müxtəlif maliyyə hesabatları vasitəsilə yerinə yetirilən maliyyə təhlilini özündə əks etdirir. Buna müvafiq olaraq maliyyə təhlilinin bir sıra göstəricilər vardır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir

- ✓ təhlil subyektləri üzrə müəssisənin fəaliyyəti barəsində daha çox istifadəçinin məlumatı olması :

- ✓ müəssisənin maliyyə fəaliyyəti üzrə uçot və hesabat standartlarının mövcud olması ;
- ✓ müəssisənin maliyyə fəaliyyəti haqqında kütləvi informasiya vasitələri və digər mənbələrdən məlumat əldə etmənin mümkün olması;
- ✓ müəssisənin fəaliyyəti haqqında məlumat lazımdır ki, ümumilikdə, həm mən isə haqqında hər hansı bir təsəvvür formalaşdırmaq cəhətdən kifayət qədər komanda aşkar olunması

Sxem 1.1. Müəssisə fəaliyyətinin təhlil edilməsi ³

³ Kərimov X.Z “Maliyyə menecmentinin metodları” Bakı, 2005, səh 52

Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, müəssisələr öz fəaliyyətlərini icra etmək məqsədi ilə büdcələrini tərtib edirlər və bu zaman büdcənin tərtibi ilə əlaqədar bütün məsələlər maliyyə idarəetməsinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir. xüsusilə də büdcənin formalaşması və bu istiqamətdə müəssisədə bu sahə ilə əlaqədar məsuliyyət daşıyan şöbə tərəfindən büdcənin təsdiqi və icrasına nəzarət prosesi. büdcə planlaşdırılmasını zəruri hesab edilir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən büdcə planlaşdırılmasının məqsədinə aşağıdakılar aiddir :

1. müəssisələrdə maliyyə resurslarından qənaətlə istifadə etmək ;
2. məhsulun maya dəyərinə nəzarət edilməsi və istehsal edilən və bazara təqdim edilən məhsullara düzgün qiymətlərin təyin olunması ;
3. müəssisələrdən qeyri- məhsuldar və əlavə xərcləri ixtisara salınması ;
4. büdcə planlaması ilə əlaqədar bütün plan göstəricilərinin dəqiqliyini nəzarət olunması ;

Müəssisələrdə ilin əvvəlində tərtib edilən illik büdcə daha çox onların gələcək fəaliyyətinin düzgün təhlil edilərək yerinə yetirməsi və bu istiqamətdə maliyyə qərarlarının verilməsi ilə əlaqədardır. Belə olduqda isə büdcə planlaşdırması bütünlükləri formalaşır ki, bunlara nəzər salaq.

- müəssisələrdə işçilərin maddi marağının artırılması istiqamətində aylıq büdcə çərçivəsində müxtəlif tədbirlərin yerinə yetirilməsi əmək haqqı fondu üzərindən resurslardan daha qənaətlə istifadə istiqamətində mühüm əhəmiyyətə malikdir.
- büdcə planlaşdırması vasitəsilə müəssisələrin maliyyə resurslarından daha qənaətlə istifadə etmək imkanları əldə edirlər.
- müəssisələrin müxtəlif struktur bölmələri, təyin olunmuş müddət ərzində öz öhdəliklərindən irəli gələrək xərcləri , mənfəət vergilər ilə əlaqədar dəqiq göstəriciləri müəyyənləşdirirlər.

Diagram 1.1. 2saylı müəssisənin müxtəlif illər ərzində büdcə xərclərinə nəzər salmaq

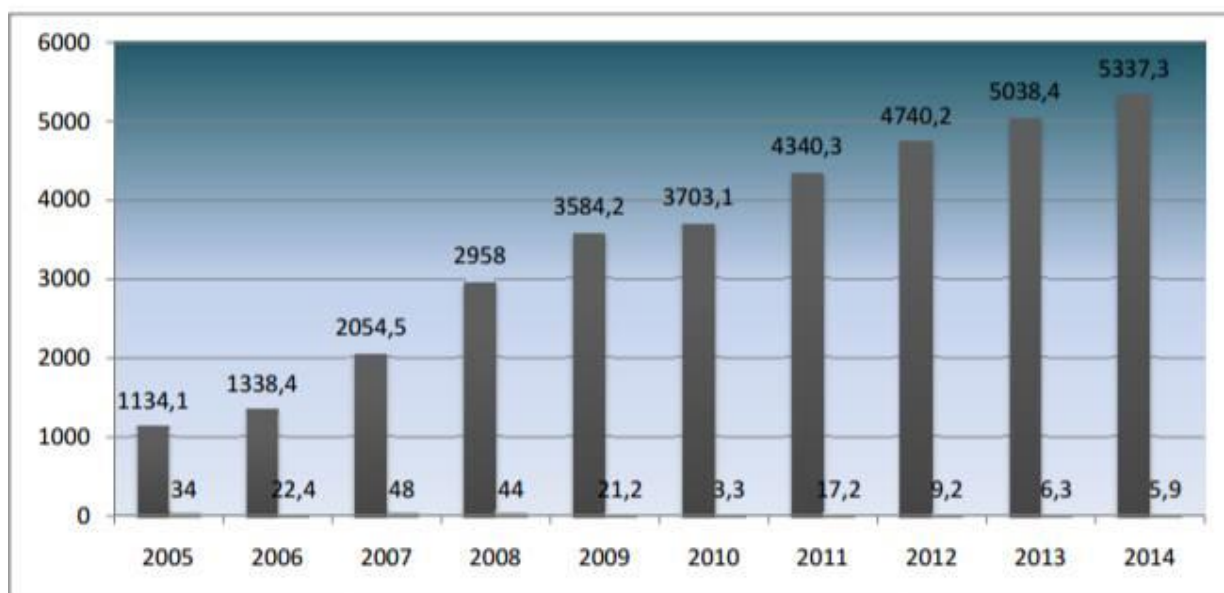

Diagram əsasən qeyd edə bilərik ki, 2005-2007-ci illər ərzində 2 saylı müəssisənin büdcəsində artım dinamikası sonrakı illərə nisbətən daha az olmuşdur. 2010-2014-cü illər ərzində isə bu artım əvvəlki illərədən dəfələlərlə çox olmuşdur.

1.3.Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sistemi

Müasir dövrdə bazar iqtisadiyyatına keçid, müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sisteminə də öz təsirini göstərmişdir. Buna müvafiq olaraq qeyd etməliyik ki müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sistemi nəzdində müəssisə səviyyəsində məhsulu istehsalı müəssisələrdə ən son texnoloji avadanlıqlar vasitəsi ilə icra edilir. Bu zaman müəssisələr resurslardan qənaətlə istifadə etməklə öz istehsal fəaliyyətini həyata keçirməyə çalışırlar.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, müasir dövrdə mülkiyyət və hüquqi təşkilati formasından asılı olmayaraq, ümumilikdə ölkədə fəaliyyət göstərən bütün müəssisələr daima istehlakçıların tələbatlarına uyğun yeni və keyfiyyətli xidmətləri təqdim etməyə çalışırlar. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində isə müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesi daha dinamikdir. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesinin təşkili bir sıra amillərin təsiri vasitəsilə xarakterizə olunur. Bu amillər :

1. Sosial iqtisadi göstəricilər ;
2. Texniki iqtisadi göstəricilər kimi kateqoriyaya ayrılır

Texniki iqtisadi göstəriciləri, adından da göründüyü kimi, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında və məhsul istehsalında, daima yeni texnologiyanın tətbiqi və bunun vasitəsilə müəssisələrdə əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi istiqamətində fəaliyyəti özündə əks etdirir.

Sosial iqtisadi amillər isə texniki iqtisadi göstəricilərdən fərqli olaraq aşağıdakı amilləri özündə birləşdirir :

1. müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi üzrə idarəetmə metodları
2. fəaliyyətin əsasları ;
3. resurs potensial

Xüsüsən, iqtisadi amillər, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında istehsal münasibətlərinin inkişafından zəruri hala çevirərək, ümumilikdə istehsalın və idarəetmənin təşkilində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrdə müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsində idarəetmənin xüsusi xarakter kəsb etməsi bununla əlaqəlidir ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması ilə müəssisələr iqtisadi proseslər üzrə integrasiya öz fəaliyyətləri üzrə təmin edirlər.

Müəssisələrin idarə olunması, ümumilikdə onların daxili resurslarının xarici mühiti ilə əlaqələndirilməsi vasitəsilə reallaşır ki, bura bir sıra elementlərə aid edilir. Bu elementlər, xüsusilə də iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi, rəqabət və müəssisələrin bazara çıxardıqları və istehsal etdikləri əmtəə və xidmətlərdən asılı olaraq dəyişilir.

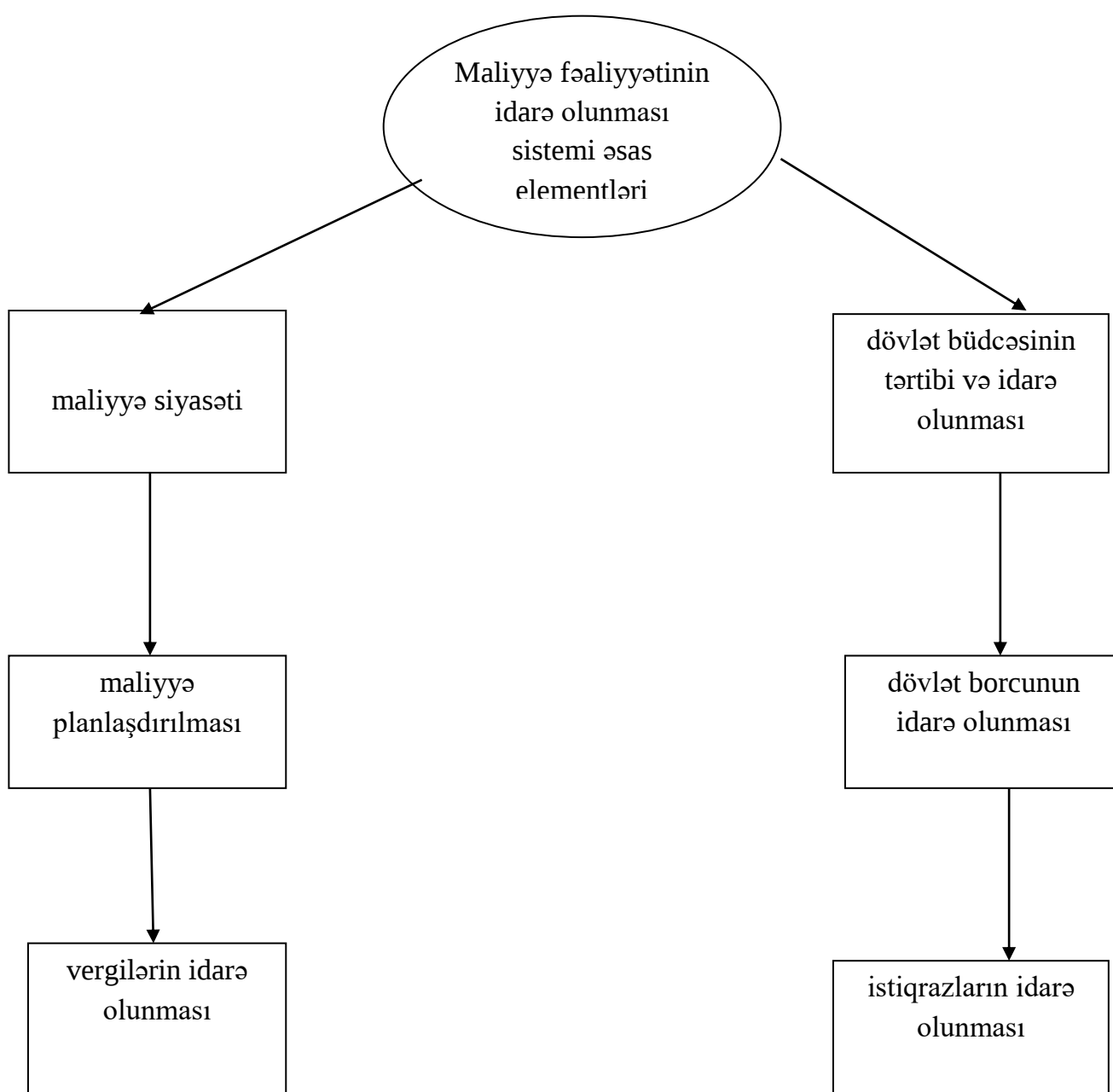
Bazar iqtisadiyyatı müəssisələrini idarə olunması sistemində kifayət qədər imkanlar yaradır. Buna müvafiq olaraq, müəssisələr müxtəlif istiqamətdə istehsal fəaliyyətinin təşkil edilərək idarə olunmanın keyfiyyətinin yüksəldilməsinə səbəb olurlar. Müəssisələrdə idarəetmənin ən mühüm istiqaməti ümumilikdə maliyyə idarəetməsi hesab edilir. Bu idarəetmə isə əsasən 2 istiqamətdə özünü göstərir. Bunlar müvafiq olaraq ;

1. müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması zamanı idarəetmə qərarlarının iqtisadi cəhətdən əsaslandırılması ;
2. müəssisələrin daxili potensialından düzgün istifadə istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsini göstərə bilərik

Bu istiqamətlərdə müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sisteminin düzgün formada qurulması və müəssisə maliyyəsinin idarə olunmasının tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının əsasını maliyyə münasibətlərinin düzgün şəkildə qurulması ilə əlaqədar müəssisənin apardığı və həyata keçirdiyi konsepsiya və buna uyğun şəkildə maliyyə və iqtisadi köçürmələr təşkil edir.

Müasir dövrdə bazar münasibətləri şəraitində maliyyənin idarə olunması, ümumilikdə idarəetmə prosesinin xüsusi bir sahəsi kimi təmsil olunan bir sıra metod və üsullardan istifadə vasitəsilə reallaşır. Bu metod və üsullardan istifadə etməklə maliyyənin idarə olunması prosesi və maliyyə münasibətlərinin tənzimlənməsi bu müəssisələrdə bir sıra proseslərlə də əlaqəlidir. Bunlara nəzər salaq.

Sxem 1.2. Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının sisteminin əsas amilləri

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesində bir sıra anlayışlar vardır ki, onlar müəssisələrin fəaliyyətində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bunlara misal olaraq müəssisələrində dövriyyə vəsaitləri və buna müvafiq olaraq dövriyyə vəsaitlərinin dövr sürətindən bəhs edə bilərik. Belə ki, qeyd etmək lazımdır ki, dövriyyə vəsaitləri daim hərəkətdə olaraq, ümumilikdə istehsalat sferası üzrə müəssisələr üzrə bir neçə mərhələ keçməklə dövriyyəni başa vururlar və bu proses təkrar olunur. Buna müvafiq olaraq müəssisələrdə dövriyyə fondlarına :

1. istehsal ehtiyatları ;
2. gələcək dövrün xərcləri ;
3. istehsal yarımfabrikatların və bitməmiş istehsalı aid edə bilərik.

Normallaşdırma xüsusiyyətinə görə isə müvafiq olaraq, dövriyyə vəsaitləri normalaşdırılan və normalaşdırılmayan kimi kateqoriyaya ayrılırlar. Normalaşdırılmayan dövriyyə vəsaitləri üzrə faktiki məlumatlar əsas götürüldüyü halda normalaşdırılan dövriyyə vəsaitlərindən normativləri müəyyən edir və minimum miqdarı təyin edilir.

Dövriyyə vəsaitlərinin quruluşundan bəhs edərkən isə qeyd etmək lazımdır ki, ümumilikdə dövriyyə vəsaitlərinin həcmində müxtəlif elementlərin nisbətini özündə əks etdirir. Bunu müəssisənin fəaliyyəti zamanı buraxılan məhsulun keyfiyyəti, rəqabət qabiliyyəti, istehsal prosesini elmi texniki inkişaf ən son texnoloji avadanlıqlardan istifadə edərək reallaşdırılmasını misal göstərə bilərik. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması və maliyyə vəziyyətinin düzgün əks etdirilməsində dövriyyə vəsaitlərinin xüsusi rolunu nəzərə alaraq hər hansı müəssisənin fəaliyyətində dövriyyə vəsaitlərinin dövr sürətinin bir sıra göstəricilərin nəzər salmaq.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, ümumilikdə dövriyyə vəsaitlərinin dövr sürəti bir sıra göstəricilərlə xarakterizə olunur ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- dövriyyə vəsaitin müxtəlif növləri üzrə dövr sürət əmsalı dövriyyə vəsaitlərinin hər manatına düşən satışdan formalaşan bu gəlirlərin həcmi ifadə edir.
- dövriyyə vəsaitlərinin yüklənmə əmsalı . Bu əmsalın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, onun vasitəsilə ümumilikdə məhsulların satışı üzrə əldə olunmuş pul gəlirlərindən hər bir manata düşən avans edilmiş dövriyyə vəsaitlərinin məbləği məhz dövriyyə vəsaitlərinin yüklənmə əmsalı vasitəsi ilə xarakterizə edilir.

Müəssisədə aktivlərin dövr sürətini təhlili və qiymətləndirilməsinə nəzər salaq.

Cədvəl 1.1. 2016-cı il üzrə Aran MMC üzrə üzrə aktivlərin dövr sürətinin təhlili və qiymətləndirilməsi⁴

Göstəricilər	Ilin əvvəli üzrə	Ilin son üzrə
1	2	3
Müəssisənin bütün cari aktivlərinin dövretmə əmsalı	9.8	10.9
Istehsal ehtiyatlarının dövretmə əmsalı	14.8	16.9
Debitor borcların dövretmə əmsalı	20	20.4
Gün hesabı ilə debitor borcların dövretmə əmsalı	18	18
Bank aktivlərinin dövretmə əmsalı	94.3	233
Dövriyyə vəsaitlərin yüklənməsi əmsalı	10.33	9.28

⁴ Cəfərova Şəhla "bazar iqtisadiyyatı şəraitində auditin analitik təminatı və onun təkmilləşdirilməsi problemləri" "iq.üz.al.də.al.üç.tə.ed.dis, Bakı, 2005, səh 94

Ümumilikdə, Aran MMC üzrə aktivlərin dövr sürətinin təhlilinə nəzər salsaq görürük ki, burada dövriyyə vəsaitlərinin dövr sürəti olduqca yüksək olmuşdur. xüsusilə də 2016-cı ilin göstəriciləri üzrə istər debitor borcların dövretmə əmsalı isə istehsal ehtiyatlarının dövretmə əmsalı və digər göstəricilər. ilin sonunda ilin əvvəlinə nisbətən ardıcıl formada dövr etmişdir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, dövriyyə vəsaitlərinin yüklənmə əmsalından istifadə ümumilikdə dövriyyə vəsaitlərinin dövr sürətinin artırılmasına müsbət təsir göstərən əsas element hesab edilir.

Müəssisələrdə pul axınlarının hərəkəti onların maliyyə fəaliyyətində və ümumilikdə maliyyə vəziyyətinə təsir göstərir. Bura müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, bazar münasibətləri şəraitində müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində optimal idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi müəssisələrin fəaliyyətində böyük həcmdə iqtisadi informasiyaların əldə olunmasına şərait yaradır. Bununla yanaşı, müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti dövriyyə vəsaitlərindən, eləcə də uzunmüddətli və qısamüddətli qoyuluşlardan həmçinin maliyyə sabitliyinin qiymətləndirilməsi üzrə əmsalların düzgün formada hesablanmasından asılı olaraq dəyişilir. Müəssisələrdə pul vəsaitlərinin hərəkətinin düzgün şəkildə təhlil olunması, maliyyə təhlilinin tərkib hissəsi kimi çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik deyə, bu istiqamətdə fəaliyyət zamanı xarici təcrübəyə nəzər salsaq, pul axınlarının hərəkəti, daha çox Avropa ölkələrində fəaliyyət göstərən iri firmalarda maliyyə təhlilinin əsas bir bloku kimi müəssisələrdə idarəetmə strukturu üzrə qərarların qəbul edilməsində çox mühüm rol oynayır. Məhz buna görə də daha çox Avropa ölkələrində bu, təhlil xarici şirkətlərdə daha geniş tətbiq olunaraq, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında maliyyə vəziyyətinin yoxlanmasının tərkib hissəsi kimi çıxış edir. MDB ölkələrində 1996-cı ildən etibarən maliyyə fəaliyyəti üzrə illik hesabat da məhz pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatı aid edilərək bu prosesin tərkib hissəsinə daxil edilmişdir.

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətini idarəolunma sistemi üzrə rentabelliyn təhlili də müəssisələrin maliyyə nəticələrinə və onun fəaliyyətinə təsir göstərən əsaslı amillərdən hesab edilir. Müəssisədə isə müəssisənin fəaliyyəti zamanı rentabellik göstəriciləri ümumilikdə gəlirlik səviyyəsinin təyin edilməsinə şərait yaradaraq bazar münasibətləri şəraitində müəssisələrdə maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və ümumilikdə iqtisadi təhlili prosesinə çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə olduqda isə müqayisədə rentabellik göstəricilərinin təhlil edilməsi zərurəti formalaşır. Buna müvafiq olaraq, biz Aran MMC üzrə rentabellik göstəricilərinin təhlilinə nəzər salaq.

Cədvəl 1.2. Aran MMC üzrə xüsusi rentabellik göstəricilərinin təhlili

Göstəricilər	2015	2016
1	2	3
Müəssisənin ümumi rentabelliği	98.96	105.39
Müəssisənin xalis rentabelliği	25.88	29.44
Xüsusi kapitalın xalis rentabelliği	38.92	36.35
İstehsal fondlarının ümumi rentabelliği	113.24	129.07
Satışın rentabellik	33.62	38.42
Məhsulun rentabellik	59.82	50.64

Cədvəlin məlumatlarına əsasən qeyd edə bilərik ki, 2016-cı il üzrə müqayisədə hər rentabellik göstəricilərinin səviyyəsi 2015 üzrə olan ümumi rentabelliği də nəzərən kifayət qədər yüksək olmuşdur.

II FƏSİL. MÜƏSSISƏNİN MALİYYƏ FƏALİYYƏNİN İDARƏ OLUNMASI SİSTEMİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

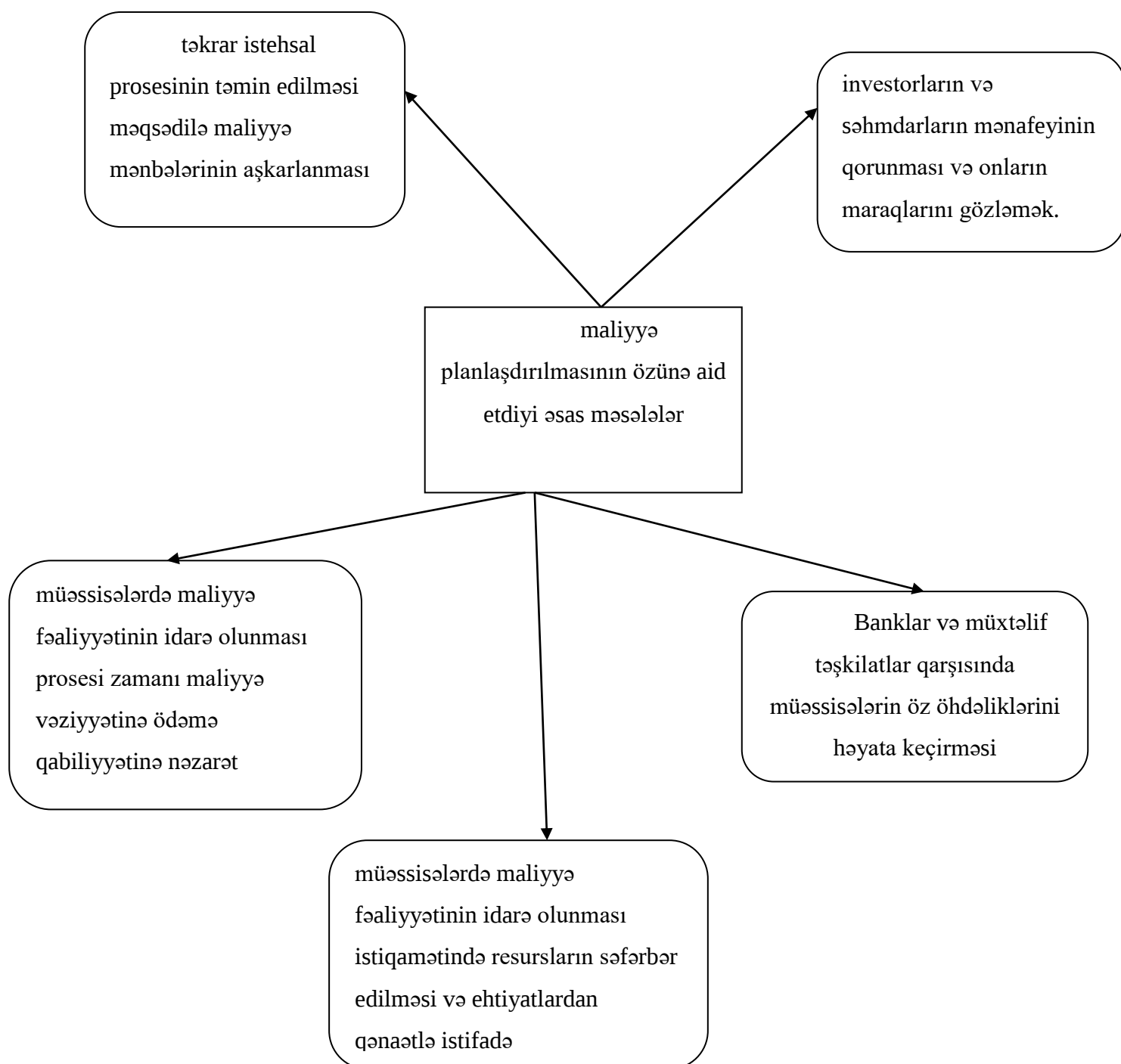
2.1. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin planlaşdırılmasının və proqnozlaşdırılmasının təhlili

Maliyyə planlaşdırması müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının və eləcə də müəssisələrdə biznes planının tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Müəssisələrin fəaliyyətinin dəyər istiqamətini əks etdirən maliyyə planlaşdırılmasında ümumilikdə maliyyə planları dəyər formasında ifadə olunur. Müəssisədə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində dəyər qismində tərtib olunan maliyyə planı maddi cəhətdən təmin edilməsi ehtiyacı yaranır. Bununla yanaşı, hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, maliyyə planlaşdırılmasının obyektini kimi ölkədə fəaliyyət göstərən müxtəlif təsərrüfat subyektlərinin maliyyə fəaliyyəti çıxış edir. Bunun nəticəsi kimi bu təsərrüfat subyektlərinin hər birində maliyyə fəaliyyətindən öhdəlik daşıyan idarələrin bu istiqamətdə dövlətin icmal maliyyə balansındakı tərtibatını maliyyə planlaşdırılmasının tərkib hissəsi kimi çıxış etməsini göstərə bilərik. hər bir maliyyə planında isə ümumilikdə, müəssisələrin fəaliyyətində təkrar istehsalın maliyyələşdirilməsi, eləcə də müəyyən dövr üçün müəssisələrin fəaliyyətindəki gəlir və xərclərin müxtəlif hesablaşmalar üzrə qarşılıqlı əlaqələr öz əksini tapır. Bununla yanaşı, pul gəlirlərinin bölüşdürülməsi, yenidən bölgüsü və bunun vasitəsi ilə pul fondlarının formalaşdırılması da maliyyə planlaşdırılmasında obyektinə daxil edilir. Maliyyə planlarında ifadə edilən pul vəsaitləri isə hər bir təsərrüfat subyektində müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması baxımından rəhbərlik tərəfindən nəzarət edilir. Maliyyə planına müxtəlif göstəricilərin əks olunduğu və bu göstəricilərin müəssisənin maliyyə fəaliyyəti və inkişafını əks etdirən bir sənəd kimi baxmaq olar. Maliyyə planı vasitəsilə müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması zamanı müxtəlif material, əmək, maliyyə resursların dəyər

ifadəsində uyğunlaşdırılır və bunun vasitəsilə tələb və təklifin tənzimlənməsi ilə reallaşır.

Maliyyə planlaşdırılmasının özünə aid etdiyi əsas məsələlər aşağıdakılardan ibarətdir

Sxem 2.1. Maliyyə planlaşdırılmasının əsas məsələsi aşağıdakılardır ⁵

⁵ Kərimov X.Z "Maliyyə menecmentinin metodları" Bakı, 2005, səh 27

Maliyyə planlaşdırılmasından bəhs edərkən qeyd etmək lazımdır ki, maliyyə sisteminin demək olar ki, bütün həlqələri maliyyə planının tərkib hissəsinə aid edilir. Bu zaman maliyyə planına aid edilən göstəricilərinin tərkibi maliyyə sisteminin həlqəsinin xüsusiyyətini özündə əks etdirir. Bu zaman ümumilikdə ölkədə fəaliyyət göstərən müxtəlif təyinatlı müəssisələr, maliyyə planının formatında aşağıdakı sənədləri tərtib edirlər :

1. Kommersiya əsasında fəaliyyət göstərən müəssisələr gəlir və xərc balansı ;
2. Dövlət orqanları tərəfindən büdcə ;
3. Qeyri kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olan təsərrüfat subyektləri smeta ;
4. Ölkədə fəaliyyət göstərən sığorta təşkilatları və ictimai birlikləri isə maliyyə planları tərtib edirlər.

Maliyyə planlaşdırılması zamanı maliyyə siyasətinin tələbləri bu planlaşdırmanın həyata keçirilməsində nəzərə alınır. Bu zaman müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması baxımından düzgün plan tapşırıqların icra edilməsi məqsədilə pul vəsaitlərinin həcmi müəyyən edilir və eləcə də müəyyənləşdirilmiş pul vəsaitlərinin optimal bölgüsü təyin edilir. Müxtəlif metodlardan istifadə etməklə maliyyə göstəricilərinin plan hesablamaları yerinə yetirilir. Bu metodlar əsasən riyazi modelləşmə və ekstrapolyasiya metodlarıdır. Ekstrapolyasiya metodu daha çox maliyyə planlaşdırmasının tərtibatı zamanı onun göstəricilərinin dinamikasının müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə, eləcə də hesabat dövrünün göstəricilərindən istifadə etməklə tərtib edilir. Müəyyənləşdirilmiş normativlərdən istifadə isə özündə normativ metodu əks etdirir. Maliyyə modelinin qurulması isə riyazi modelləşmə metodu vasitəsilə həyata keçirilir.

Balans metodundan isə ümumilikdə maliyyə resurslarından istifadə üzrə istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsi məqsədi ilə tətbiq edilir.

Maddi istehsal sahələrində isə maliyyə planı tərtib edilərkən gəlir və xərcləri balansından istifadə edilir.

Maliyyə planlaşdırılmasının əsas məqsədi müxtəlif maliyyə göstəricilərinin və eləcə də, buna müvafiq olaraq maliyyə vəsaitlərinin kapital ehtiyatlarının həcmnin müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Xüsusilə də maliyyə planının tərtib edilməsi üzrə müəssisələrdə həyata keçirilən strategiya təsərrüfat subyektləri üzrə müəssisələrdə məsrəflərin və mənfəətin mənbələrinin və istiqamətlərinin düzgün formada təyin edilməsini özündə əks etdirir.

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə planı tərtib edilərkən qarşılarına qoyduqları məqsədlərdən asılı olaraq maliyyə planlarını. rüblük, illik və 5 illik olaraq hazırlanır. Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə planları tərtib edilərkən bəzi hallarda uzunmüddətli və strateji planlardan da istifadə olunur ki, buna uyğun olaraq da məhz bunlar da perspektiv cari və operativ planlar olaraq təsnifləşdirilir. Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması zamanı cari və strateji maliyyələşdirmə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi məqsədilə bir sıra amillər müəyyənləşdirilir ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- müəssisələr tərəfindən maliyyə planının hazırlanma qaydalarını təyin edilir ;
- maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesi zamanı müəssisələr tərəfindən formalaşdırılan pul vəsaiti fondlarının tərkibi və maliyyə resurslarından istifadə qaydaları tənzimlənir ;
- planlaşdırma formaları və obyektləri aşkar edilir ;

Maliyyə planlaşdırılması, müvafiq olaraq maliyyə sənədlərində cari dövr və gələcək dövr üçün fəaliyyətində istifadə olunan göstəricilərin dəqiq formada hesablanması və bunun maliyyə sənədlərində düzgün əks olunmasını ifadə edir.

Maliyyə planı tərtib edilərkən bir sıra prinsiplərdən istifadə edilir ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir

1. Operativlik prinsipi – Bu prinsip müəssisələrdə maliyyə fəaliyyəti zamanı tərtib edilən maliyyə planlarının operativ olaraq dəyişdirilməsi və maliyyə

planlarının daha səmərəli istiqamətlərinin təyin edilməsini özündə əks etdirir.

2. Müstəqillik prinsipi – ölkədə fəaliyyət göstərən istənilən təsərrüfat subyektində təyini edilmiş və müəyyənləşdirilmiş sabit normativlər əsasında maliyyə planının tərtib edilməsini və icrasını nəzərdə tutur.
3. Fasiləsizlik prinsipi – fasiləsiz formada olan müəssisələrdə maliyyə planları vasitəsilə illik, rüblük, aylıq planlarının uzlaşdırılmasına ifadə edir.

Maliyyə planının tərtib və zamanı müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətində əvvəlki dövrün maliyyə hesabatlarından istifadə edilir. Bu maliyyə hesabatlarından istifadə edilməsi müəssisənin cari və gələcək dövr üçün maliyyə vəziyyətinin düzgün formada təhlil edilməsi baxımından zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Belə olduqda müəssisənin fəaliyyətində arzuolunmaz nəticələri üzrə kənarlaşdırılmaları da həyata keçirilir.

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən maliyyə planlaşdırılması, zamanı menecerlər maliyyə planlaşdırılması vasitəsilə bir sıra vəzifələri icra edirlər. Bunlara misal olaraq ;

1. menecerlər pul vəsaiti fondlarının yaradılması mənbələrinin və eləcə də maliyyə fondlarının yığılması, onlardan istifadə istiqamətlərini müəyyənləşdirir ;
2. mənfəətin bölüşdürülməsi və istifadəsi ilə əlaqədar prosesə təsir edən amilləri təhlil edirlər ;

Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, maliyyə planına çoxsaylı müxtəlif göstəriciləri aid edilir. Bu göstəricilər maliyyə planlaşdırılması zamanı müəyyənləşdirərək maliyyə planının tərtib edilməsinin tərkib hissəsinə daxil edilir. Bu zaman maliyyə planının gəlir və xərcləri balanslaşdırılmış və bunun vasitəsilə müəssisənin maliyyə fəaliyyəti üzrə yerinə yetirəcəyi tədbirlər zamanı məsrəflər və ya gəlirlər üzrə istiqamətləri müəyyən edir. Bütün bunları nəzərə alaraq qeyd edə bilərik ki,

müəssisələrdə maliyyə planı 3 əsas sistem vasitəsilə təşkil edilir. Bunlar müvafiq olar.

- ✓ maliyyə fəaliyyətinin operativ planlaşdırılması ;
- ✓ cari planlaşdırılması ;
- ✓ Son olaraq isə maliyyə fəaliyyətinin proqnozlaşdırılması vasitəsilə həyata keçirilir.

Cədvəl 2.1. Maliyyə fəaliyyətinin operativ planlaşdırılması

Maliyyə planlaşdırılması sistemləri	Maliyyə planlaşdırması sistemlərinin qısa məzmunu	Planlaşdırma dövrü
Maliyyə fəaliyyətinin operativ planlaşdırılması	Maliyyə fəaliyyətinin operativ planlaşdırılması zamanı ümumilikdə müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin bütün əsas istiqamətləri üzrə operativ plan tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi və buna müvafiq olaraq müəssisən cari və gələcək fəaliyyəti tənzimlənməsini özündə əks etdirir.	
Cari planlaşdırılması	Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin müxtəlif istiqamətləri üzrə cari maliyyə planlarının hazırlanmasını özündə əks etdirir.	
Maliyyə fəaliyyətinin proqnozlaşdırılması	Maliyyə fəaliyyəti üzrə maliyyə siyasəti və maliyyə strategiyası üzrə fəaliyyətin proqnozlaşdırılması	

Maliyyə proqnozlaşdırılması müəssisənin fəaliyyəti üzrə yaxın gələcəkdə maliyyə vəziyyətinin dəyişdirilməsi, işlənməsi və bu istiqamətdə müəyyən xərclərin maliyyələşməsi üzrə maliyyə strategiyasının əsas istiqamətlərini özündə əks etdirir. Maliyyə proqnozlaşdırılması, hər şeydən əvvəl, müəssisələrin maliyyə fəaliyyətində zəruri əhəmiyyət kəsb edərək maliyyə göstəricilərinin inkişaf parametrlərinin işlənilib hazırlanmasına ifadə edir. Müəssisənin cari və gələcək fəaliyyətində müflisləşmənin qarşısının alınması və eləcə də müəssisənin fəaliyyətinə əlavə kapitalın cəlb edilməsi, həmçinin bazar münasibətləri şəraitində rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi və məhsulun keyfiyyətinin təmin edilməsi nöqteyi nəzərindən maliyyə proqnozlaşdırılması zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Minimum resurslardan istifadə etməklə maksimal məhsuldarlığın əldə edilməsi və ümumilikdə bu prosesə çəkilən hesablamalar üzrə düzgün proqnozların tərtib edilməsi maliyyə proqnozlaşdırması prosesinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

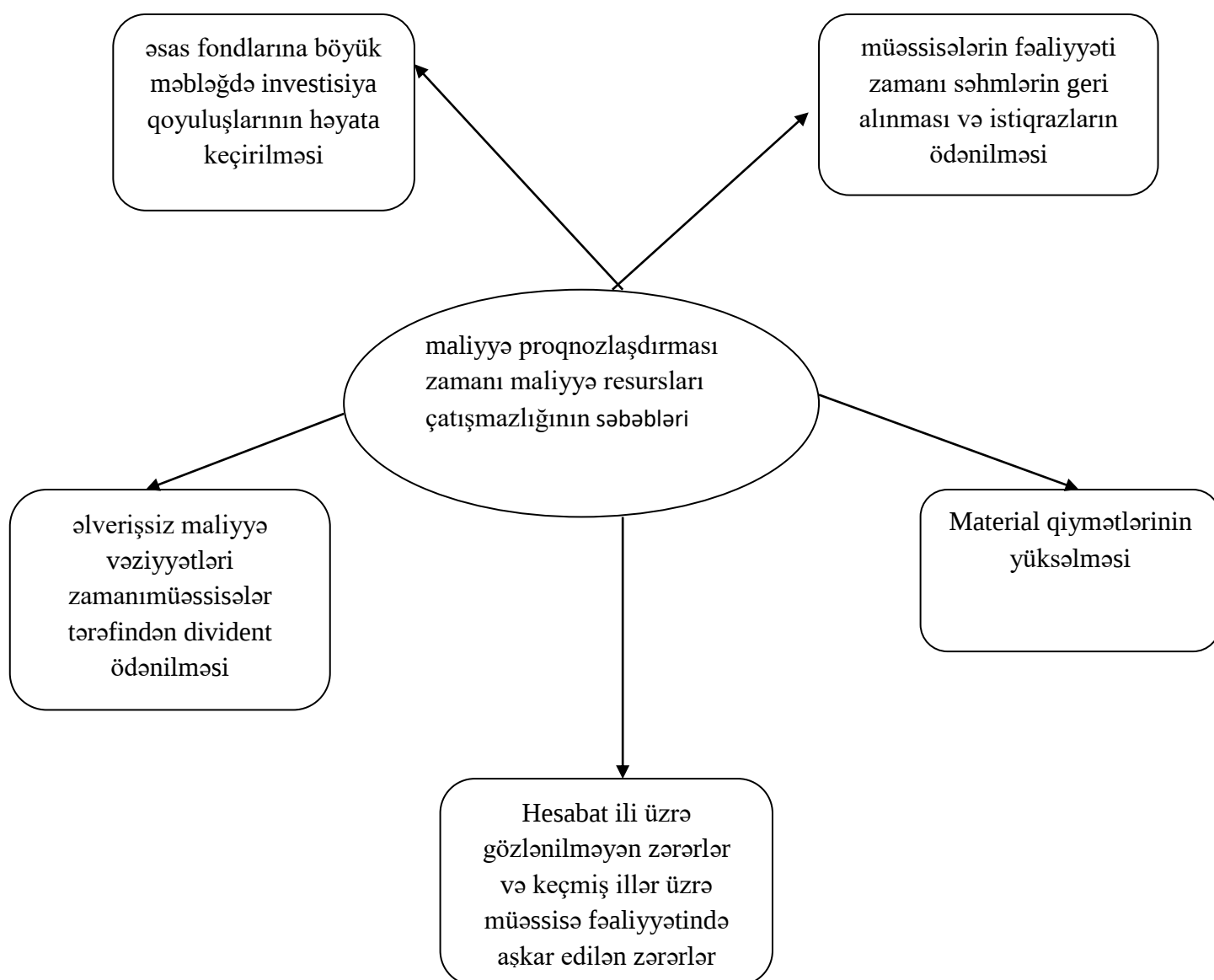
Müəssisələrdə maliyyə proqnozlaşdırılmasının həyata keçirilməsi bu istiqamətdə xarici istifadəçilər üçün də zəruri əhəmiyyət kəsb edir ki, bunlara misal olaraq bankları göstərə bilərik. Belə ki, buna əsas səbəb ondan ibarətdir ki, banklar, müəssisələr də kreditləşmə prosesləri zamanı onların cari maliyyə hesabatları ilə tanış olmaq ixtiyarını tam və imkanlarına sahib olublar. Bunu daha çox Qərb ölkələrinin praktikasına əsasən qeyd edə bilərik ki, burada təsərrüfat subyektləri ilə banklar arasında olan əlaqəyə və bu istiqamətdə fəaliyyət müəssisələrin cari fəaliyyəti haqqında proqnozlar əldə etməyə imkan yaradır.

Bazar münasibətlərinə keçid şəraitində ölkəmizdə fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərində də ümumilikdə maliyyə proqnozlaşdırılmasının həyata keçirilməsi müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin düzgün idarə edilməsi və onlara nəzarət prosesi zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, müəssisələrdə maliyyə resurslarından düzgün və səmərəli formada istifadə maliyyə proqnozlaşdırılması ilə qarşılıqlı surətdə əlaqəlidir. Belə ki, maliyyə proqnozlaşdırılması zamanı müəssisə gələcəkdə istifadə edəcəyi maliyyə resurslarının çatışmazlığı və ya artıqlığı ilə bu

barədə proqnozları və buna müvafiq olaraq öz tələbatını müəyyənləşdirir. Müəssisələrdə bu istiqamətdə fəaliyyət zamanı planlaşmış tələbat və maliyyə resurslarının həcmi çox olduğu halda, bu zaman maliyyə resursları çatışmazlığı yaranır. Bu çatışmazlıq, bir neçə səbəbdən formalaşa bilər ki, bunlara nəzər salaq.

Sxem 2.2. Müəssisələrdə maliyyə proqnozlaşdırması zamanı maliyyə resursları çatışmazlığının əsas səbəbləri

Müəssisələrdə maliyyə resursları çatışmazlığı halları ilə üzləşdiyi zaman müəssisə əlavə cəlb olunmuş vəsaitlər vasitəsi ilə bu problemi aradan qaldıra bilər. Buna

müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, həmin müəssisələrdə maliyyə resursları çatışmazlığının aradan qaldırılması və artıqlığının yaranması aşağıdakı səbəblərə görə baş verə bilər :

- ✓ müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində investisiya qoyuluşları zamanı müəssisələr tərəfindən əldə edilən mənfəətin saxlanması vasitəsi ilə ;
- ✓ istiqraz və səhmlərin kapital qoyuluşları həcmi aşması ;
- ✓ sıradan çıxmış əmlakın satışı vasitəsilə ;

Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, dövlət tərəfindən həyata keçirilən maliyyə siyasəti, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müxtəlif təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətinə stimullaşdırır və yaxud da ki, onların fəaliyyətini və maliyyə resurslarından istifadəsini çətinləşdirə bilər. Bu prosesi isə müvafiq olaraq, dövlətin vergi siyasəti və eləcə də məhsullar üzərinə tətbiq etdiyi vergiləri, həmçinin mənfəət vergisi üzrə avans ödənişləri ümumilikdə təsir göstərir. Bu proseslər müəssisələrin fəaliyyəti zamanı onların planlaşdırılmamış vəsait mənbəyi axtarışında istifadə etməsinə, həmçinin kredit təşkilatlarından yüksək faizli borclara girməsinə və bunun nəticəsində də müəssisələrin fəaliyyətinə maliyyə balansından və bütövlükdə ölkədə ümumi maliyyə balansının pozulmasına səbəb olur. Bütün bu proseslərin əvəzində təsərrüfatçılığın bazar metoduna keçid şəraitində maliyyə resurslarının qorunub saxlanması və müəssisələrin maliyyə fəaliyyətində, mülkiyyətçilərin maraqlarının qorunmasının zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

2.2. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının qiymətləndirilməsi

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının qiymətləndirilməsi, maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının tərkib hissəsi kimi idarəetmə prosesində çox mühüm rol oynayır. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin təhlili və ümumilikdə idarəetmə prosesinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən müəssisənin maliyyə siyasətinin işlənməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrdə müəssisələrin maliyyə vəziyyəti idarəetmə sistemində təsir edən göstəricilərin məcmusunu özündə birləşdirərək, ümumilikdə fəaliyyətin son nəticəsini özündə ifadə edir.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının qiymətləndirilməsi məqsədi bir sıra amillərdən asılı olaraq formalaşır ki, bunlara nəzər salaq :

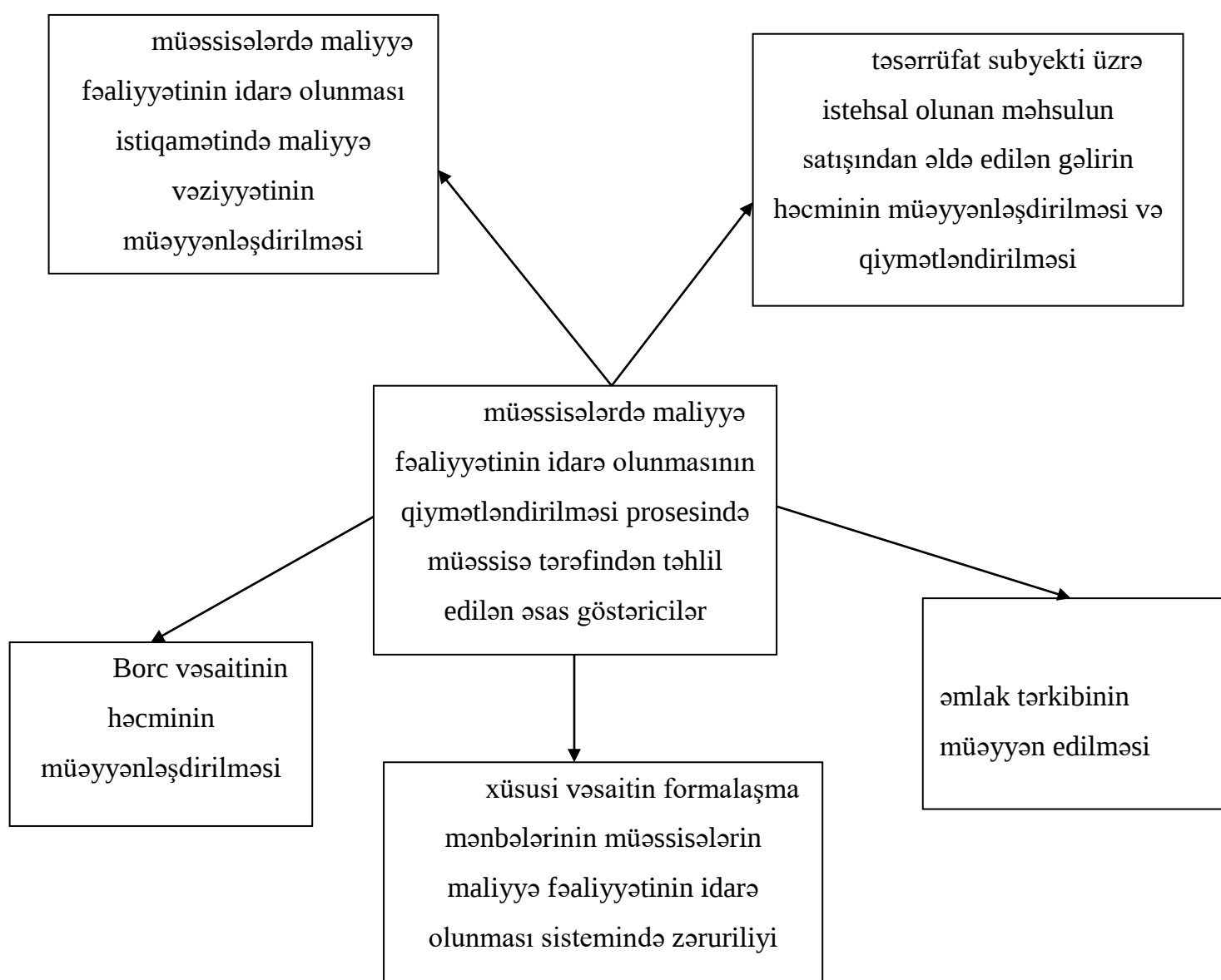
- ❖ müəssisənin maliyyə vəziyyətinin dəyişməsinə təsir edən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin müəyyən edilməsi ;
- ❖ maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə vəziyyətinə təsir göstərən amillərin aşkarlanması ;
- ❖ müəssisənin maliyyə vəziyyətinin ümumilikdə müxtəlif göstəricilər üzrə qiymətləndirilməsi ;

Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, müxtəlif təsərrüfat subyektlərinin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesi zamanı maliyyə vəziyyətinin müəssisələr tərəfindən təhlil edilməsi və daim diqqət mərkəzində saxlanmasının zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Bu zaman bir sıra elementlərə diqqət yetirilir ki, onlar müvafiq olaraq.

1. müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması zamanı maliyyə vəziyyətinin təhlili istiqamətində idarəetmə qərarlarının işlənməsi ;
2. əldə edilmiş nəticələrin tədqiq edilməsi ;
3. maliyyə təhlilinin metodları ibarətdir

Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının qiymətləndirilməsi istiqamətində maliyyə vəziyyətinin təhlil olunması, mühasibat hesabatlarının təhlili vasitəsilə həyata keçir. Bu təhlil i müəssisənin maliyyə fəaliyyətini icra edən şöbə tərəfindən maliyyə əmsallarının hesablanması vasitəsilə həyata keçirilir. Bu zaman bir sıra göstəricilər nəzərə alınır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir

Sxem 2.3. ⁶

⁶ Mahmudlu Ayxan "Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması siyasəti və onun təkmilləşdirilməsi" mag, dis, Bakı 2015, səh 40

Müəssisələrdə maliyyə təhlilinin həyata keçirilməsinin əsas məqsədi maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə vəziyyətinin dəqiq əks etdirilməsi ilə əlaqədar müxtəlif göstəriciləri müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Bu göstəricilərin dəqiq olaraq müəyyən edilməsi və maliyyə təhlili zamanı nəzərə alınması müəssisənin cari və gələcək fəaliyyəti üçün rəhbərlik tərəfindən düzgün qərarların qəbul edilməsində mühüm rol oynayır. Müəssisələrdə maliyyə təhlilinin müəyyənləşdirilməsindən sonra bu istiqamətdə qarşıya qoyulan vəzifələrin icra edilməsi müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti prosesinin əsas tərkib hissəsi hesab edir. Xüsusilə də rəhbərlik satış, qiymət, istehsal kimi məsələlərlə əlaqədar qərarların qəbul edilməsi üçün müvafiq proseslərlə uyğun informasiya malik olmalıdır. Bu kateqoriyadan olan məlumatların əldə edilməsi və müəssisələrdə bu istiqamətdə fəaliyyətin təhlili zamanı informasiyanın seçilməsi ümumiləşdirilməsi vasitəsilə həyata keçirilir.

Bununla yanaşı, qeyd edə bilərik ki, maliyyə fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı müəssisə tərəfindən planlaşdırılmış göstəricilər təyin edilərək bu ilin sonu və əvvəli üzrə bu göstəriciləri mühasibat balansında mövqeyi müəyyənləşdirilir. Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesində müəssisələrdə tətbiq edilən maliyyə siyasətinin tətbiqi zamanı müxtəlif göstəricilərin düzgün hesablanması, maliyyə sənədlərində əks olunması müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi prosesinə birbaşa olaraq təsir göstərir. Bu göstəricilərə nəzər salaraq maliyyə sabitliyini əks etdirən göstəricilər ;

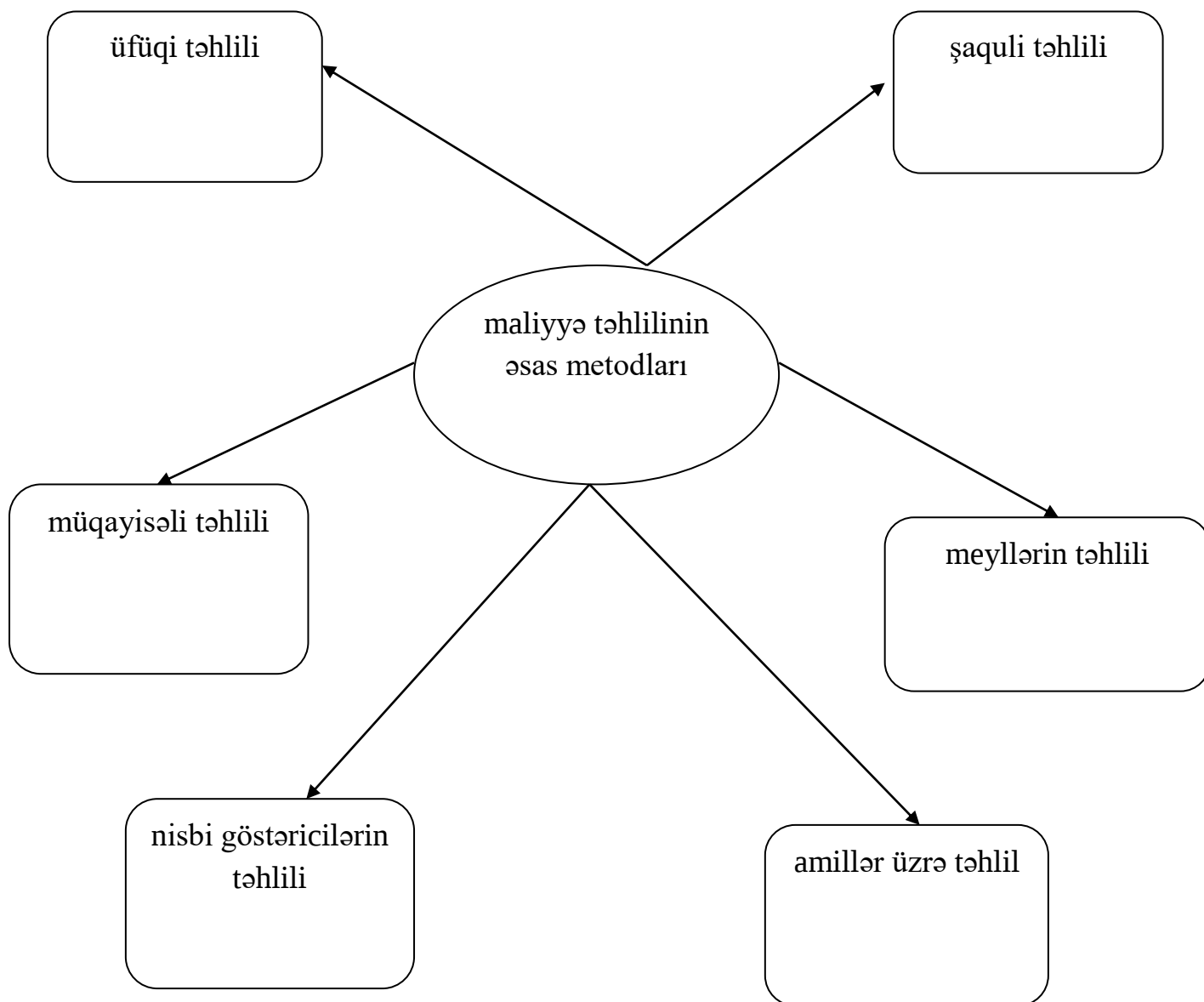
- likvid göstəricilər:
- resurslardan intensiv istifadə üzrə göstəricilər ;
- işgüzar aktivlik göstəriciləri ;

Sadaladığımız göstəricilərin hər biri özünə aid etdiyi elementləri ilə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesində zəruri əhəmiyyət kəsb edirlər. Bunlara

misal olaraq maliyyə sabitliyi göstəricilərinə aid olan göstəricilərin tərkib hissəsi hesab edilən təcili likvidlik əmsalı və ödəmənin ümumi əmsalını qeyd edə bilərik.

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətində maliyyə təhlilinin əsas metodlarına aşağıdakılar aid edilir.

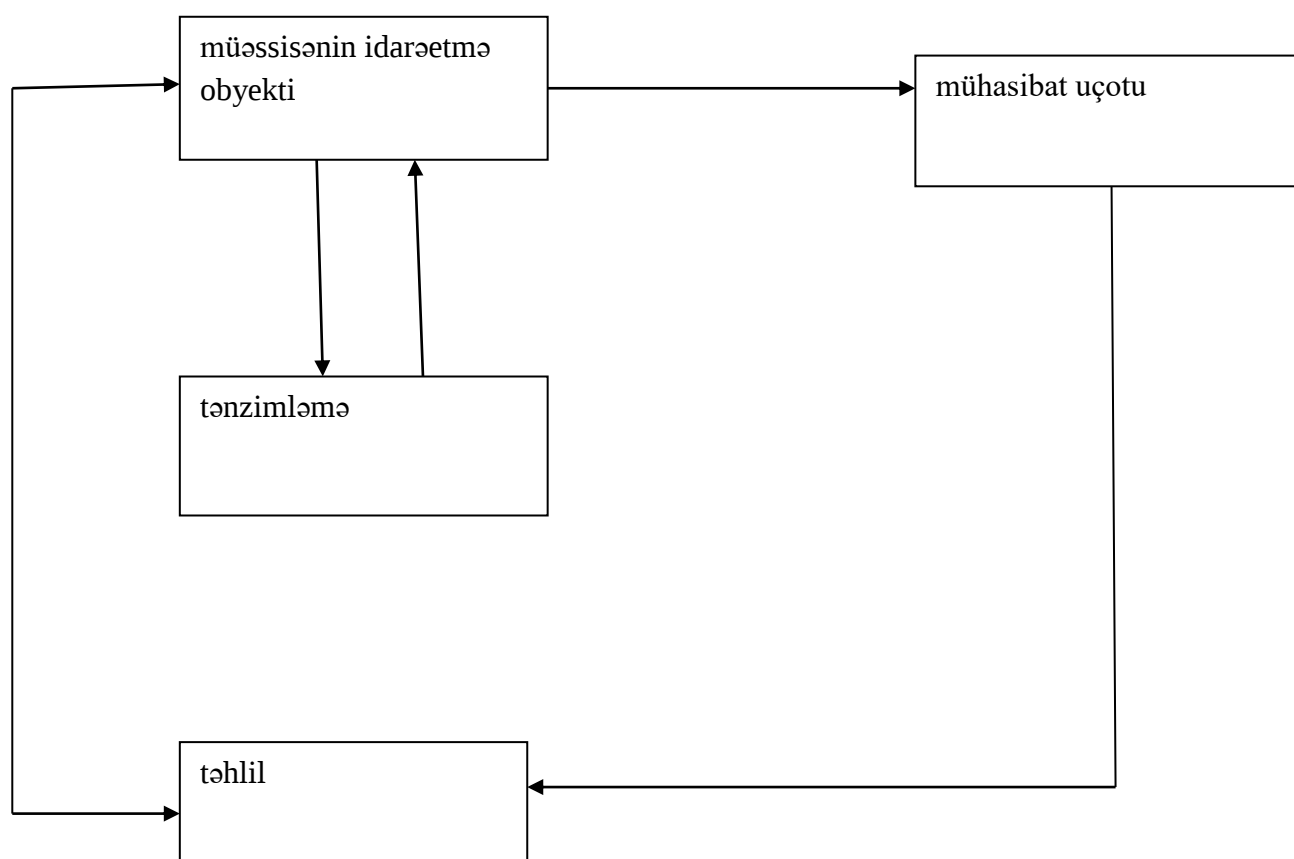
Sxem 2.4.

Uçot siyasəti müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında çox mühüm rol oynayan əsas amillərdən hesab edilir. Belə ki, bu siyasəti mühasibat uçotunun

həyata keçirilməsinin müxtəlif metod və üsullarının məcmusunu özündə əks etdirərək müəssisələrdə bu istiqamətdə müəyyənləşdirilmiş əsasnaməsi vasitəsilə reallaşır. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə təhlilinin nəticələri vasitəsilə uçot siyasəti üzrə müxtəlif qərarlar qəbul edilir. Qəbul edilən bu qərarlar büdcədənənar fondlara ödənilən vergilər balansı bir sıra göstəricilərdən asılı olaraq dəyişilir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, mühasibat uçotu, maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının vacib funksiyası kimi bir sıra funksiyaları qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyət göstərir ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir

Sxem 2.5. Mühasibat uçotunun idarəetmə funksiyaları ilə qarşılıqlı əlaqəsi ⁷

⁷ K.A.Şahbazov, M.H.Məmmədov "Menecment" 2007, səh 178

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqaməti üzrə mühasibat uçotunun təşkili bir sıra vəzifələrin həyata keçirilməsi aşağıdakılardan ibarətdir :

- müəssisələrin fəaliyyətində hesablar planının qurulması prinsipləri ;
- mühasibat uçotunun təşkili istiqamətində müxtəlif əməliyyatların sənədləşdirilməsi ;
- təsərrüfat əməliyyatlarının düzgün formada icra edilməsinə nəzarət ;
- uçot yazılışlarının ümumiləşdirilmiş sistemi ;
- sənəd dövriyyəsinin qrafikinə müəyyənləşdirilməsi ;
- müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində dövriyyə vəsaitinin ehtiyat normativləri ilə təmin edilməsi ;

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətində, mühasib uçotunun mərkəzləşdirilmiş formada həyata keçirilməsi zamanı ilkin olaraq bu istiqamətdə müvafiq şöbə tərəfindən tərtib edilmiş sənəd mühasibatlığa təqdim edilir və bunun vasitəsilə balans yaradılır. Bundan fərqli olaraq, qeyri mərkəzləşdirilmiş qaydada uçot siyasətinin həyata keçirilməsi zamanı isə müəssisələrdə ayrı sahələr üzrə tərtib olunur və buna görə də ilkin sənəddən fərqli olaraq tərtib edilir.

Müasir dövrdə bazar iqtisadiyyatına keçid şəraiti ilə əlaqəli olaraq mühasibat uçotu standartları üzrə də baş vermiş dəyişikliklər vəsaitlərin tərkibində dəyişməsinə səbəb olmuş və öz təsirini göstərmişdir. Biz bunlara misal olaraq :

1. Qeyri maddi aktivləri ;
2. Valyuta vəsaitlərini ;
3. Kommersiya xərclərini ;
4. Əsas vəsaitləri ;
5. Maliyyə qoyuluşlarının göstərə bilərik.

Bunlarla yanaşı, müəssisələrin maliyyə fəaliyyətində, vəsaitlərin formalaşdırılması istiqamətində xarici ölkələrdə birgə müəssisələrin formalaşdırılması vasitəsilə istehsal prosesində müəssisənin idxal ixrac əməliyyatlarının genişləndirilməsi

vasitəsilə vəsaitin formalaşma mənbələrindəki dəyişikliklər də diqqət mərkəzində saxlamaq lazımdır. Bu dəyişikliklər isə özünü aşağıdakı vəsaitlərdə göstərir.

1. əlavə kapital ;
2. uzunmüddətli borclar ;
3. nizamnamə kapitalı ;
4. sığorta üzrə hesablaşmalar ;

Bazar münasibətlərinə keçid şəraitində mühasibat uçotunun təşkili istiqamətləri, ümumilikdə bu istiqamətdə fəaliyyət zamanı mühasibatlıqla əlaqədar informasiya ilə bağlı düzgün və əməliyyatların həyata keçirilməsi, eləcə də mühasibat uçotu qaydalarının yeniləşdirilməsi, bu prosesə nəzarət və təkmilləşdirilməsi ilə əlaqəlidir. Xüsusilə də ölkəmizdə fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərinin qarşılaşdığı əsas problemlərdən biri bazarda fəaliyyət göstərən digər müəssisələrin maliyyə vəziyyəti və onların bu istiqamətdə fəaliyyətidir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, müəssisələrin maliyyə vəziyyəti ilə əlaqəli məlumat isə mühasibat uçotunun verdiyi informasiyalar və buna uyğun şəkildə məlumatların əldə edilməsi vasitəsilə öyrənilə bilər. Məhz müasir dövrdə uçot göstəricilərinin kommersiya sirrinin tərkib hissəsi kimi çıxış etməsi və genişlənməsi, xüsusilə də mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində fəaliyyəti daha da zəruri etmişdir. Dünya təcrübəsinə nəzər salsaq görərik ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində əsas informasiya sistemi kimi çıxış edən mühasibat uçotu sistemi maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində çox mühüm informasiyaların daşıyıcısı kimi çıxış edir. Xüsusilə də bu istiqamətdə daxili hesabatların tərtib olunması zamanı müəssisənin firma ilə öz maliyyə siyasətinin müəyyənləşdirilməsi üzrə mühüm düzgün qərarların qəbul edilməsi istiqaməti bir sıra məsələlərin təsir göstərir.

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə uçotu hər bir müəssisədə uçot informasiyanın hazırlanması prosesinin tərkib hissəsi kimi çıxış edərək bir sıra vəzifələri özündə əks etdirir. Bu vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir :

- ❖ investor və kreditorların maliyyə uçotu ilə əlaqəli lazımi informasiyaları təqdim etmək ;
- ❖ məbləğlər və gəlir haqqında olan potensial imkana malik kreditorlara kömək xarakterli informasiyalar vermək ;
- ❖ müəssisənin öhdəlikləri, əmlakın formalaşma mənbələri və müxtəlif vəsaitlər barədə informasiyaları təqdim etmək ;
- ❖ müxtəlif idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi istiqamətində maliyyə uçotunun bu qərarın nəticəsinə təsir edə biləcək proqnoz dəyərə malik olması

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə təhlili prosesi özündə müxtəlif məlumatların saxlanması, təhlilini və əks etdirir. Bu məlumatları nəzər salaq

1. maliyyə təhlilinin düzgün formada aparılması istiqamətində düzgün qərarların hazırlanması və əsaslandırılması ;
2. maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün ehtiyatların müəyyənləşdirilməsi ;
3. müəyyənləşdirilən maliyyə vəziyyətinin səbəbləri və ya ona təsir edən faktorların aşkarlanması ;
4. maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi ;

Bununla yanaşı, maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının tərkib hissəsi olan maliyyə təhlilinin məqsədlərinə nəzər salaq ;

- müəssisənin maliyyə fəaliyyəti üzrə maliyyə sağlamlaşdırılmasını həyata keçirilməsi vasitəsilə maliyyə vəziyyətini gücləndirmək ;
- müəssisənin cari və gələcək fəaliyyətinin daha operativ şəkildə təşkil edilməsi və sağlamlaşdırılması məqsədi ilə mümkün vəsait mənbələrinin aşkarlanması

Müəssisədə maliyyə təhlilinin həyata keçirilməsi davamlı formada təhlilin sonrakı proseslərin də özü ilə birlikdə gətirir. Buna müvafiq olaraq, biz təhlilin sonrakı növlərinə nəzər salaq.

- maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesində maliyyə sabitliyinin təhlili ;
- maliyyə nəticələrinin təhlili ;
- müəssisənin cari fəaliyyətinin və potensialı iflasının müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi ;
- dövriyyə aktivlərindən istifadənin təhlil edilməsi ;

2.3. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarəolunmasında dövlətin maliyyə siyasətinin rolu

Maliyyə siyasəti dövlət siyasətinin xüsusi bir sahəsi kimi dövlətin funksiyalarının icra edilməsi məqsədi ilə maliyyə resurslarından istifadə etməsinə istiqamətlənmiş fəaliyyəti özündə əks etdirir.

Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının əsas tərkib hissəsi kimi çıxış edən maliyyə siyasəti dövlətin, ümumilikdə məcmu daxili məhsulun formalaşması bölüşdürülməsi ilə əlaqədar münasibətlərini özündə əks etdirən sistem kimi çıxış edir. İqtisadi siyasətin tərkib hissəsi kimi çıxış edən maliyyə siyasətini qarşısına qoyulan məqsədlərə çatmaq üçün xüsusi üsul və metodlardan istifadə edir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, bu zaman maliyyə siyasətinin əsas məqsədi kimi ümumilikdə əhalinin tələbatlarının ödənilməsi və iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi kimi cəmiyyətin inkişafı ilə əlaqədar maliyyə resurslarından istifadə ilə əlaqədar münasibətlər çıxış edir.

Maliyyə siyasətinin əsas subyekti kimi dövlət bu siyasət vasitəsilə qarşısına qoyduğu makroiqtisadi məqsədlərə nail olmaq üçün müxtəlif maliyyə metodlarından istifadə edir. Belə olduqda isə cəmiyyətin maddi bazasının əsasını təşkil edən maliyyə üsul və metodlarından istifadə dövlətin maliyyə siyasətini əsas istiqaməti hesab edilir.

Dövlətin maliyyə siyasəti zamanı qarşıya qoyulan əsas məqsədlərdən biri də, ümumilikdə, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi və əhali gəlirlərinin maddi rifah halının yaxşılaşdırılmasından ibarətdir. Bununla yanaşı, ölkədə müxtəlif təsərrüfat subyektləri üzrə istehsalın daha da genişləndirilməsi və rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalının təmin olunması cəhətdən iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətli infrastrukturun formalaşdırılması eləcə də maliyyə vəsaitlərdən qənaətlə istifadə aktual hesab edilir.

Dövlətin maliyyə siyasətinin formalaşmasının ümumi prinsiplərinə nəzər salaq :

- maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində dövlətin maliyyə siyasəti zamanı maliyyə fəaliyyətinin inkişafına əsaslandırılmış formadan elmi cəhətdən konsepsiyasının hazırlanması . Bu konsepsiya ümumilikdə iqtisadi fəaliyyətin tərkib hissəsi kimi çıxış edən maliyyə fəaliyyətinin perspektivini, eləcə də istehsal münasibətlərinin inkişafından, ölkədə maliyyə resurslarına olan tələbat dan asılı olaraq formalaşır ;

Bu konsepsiyanın əsas məqsədi isə. maliyyə resurslarından düzgün istifadə istiqamətində cəmiyyətin tələbatının ödənilməsi ilə əlaqəlidir.

- dövlətin müxtəlif mərkəzləşdirilmiş fondlarında maliyyə resurslarının cəmləşməsi . Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, dövlətin mərkəzləşdirilmiş fondlardan maliyyə resurslarının təmərküzləşməsi və bu istiqamətdə pul vəsaitləri fondlarının yaradılması dövlətin maliyyə siyasətinin əsas tərkib hissəsidir. Belə ki, bu fondlarda toplanan vəsaitlər vasitəsilə ümumilikdə təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və müxtəlif istiqamətlərdə maliyyələşmənin həyata keçirilir və eləcə də dövlət vasitəsilə bu fondlarda toplanan pul vəsaiti vasitəsilə dövlət hesabına müxtəlif obyektlər tikilir ;
- maliyyə siyasətinin tətbiqi istiqamətində maliyyə resurslardan istifadənin əsas istiqamətlərinin təyin edilməsi . Dövlət maliyyə siyasətinin hazırlanması zamanı maliyyə resurslarından düzgün istifadə istiqamətlərini müəyyənləşdirməklə, onlardan daha səmərəli formada istifadə və eləcə də müxtəlif sahələr üzrə resursların bölüşdürülməsi prosesinə nəzarət edir. Xüsusilə də bu proses zamanı daha az maliyyə resurslarından istifadə etməklə daha yüksək nəticələr əldə etmək dövlətin və ümumilikdə təsərrüfat subyektlərinin, 1-ci dərəcəli vəzifəsi sayılır.
- dövlət maliyyə siyasətinin tətbiqi zamanı qarşıya qoyulan məqsədlərinə nail olmaq istiqamətində daha çox praktiki fəaliyyətinin icra edilməsi və eləcə də bu istiqamətdə. səmərəli maliyyə mexanizminin tətqiqini zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Bu isə özündə bir sıra metodlardan düzgün istifadəni əks etdirir ki , bu metodlara nəzər salaq :
- maliyyə nəzarəti ;

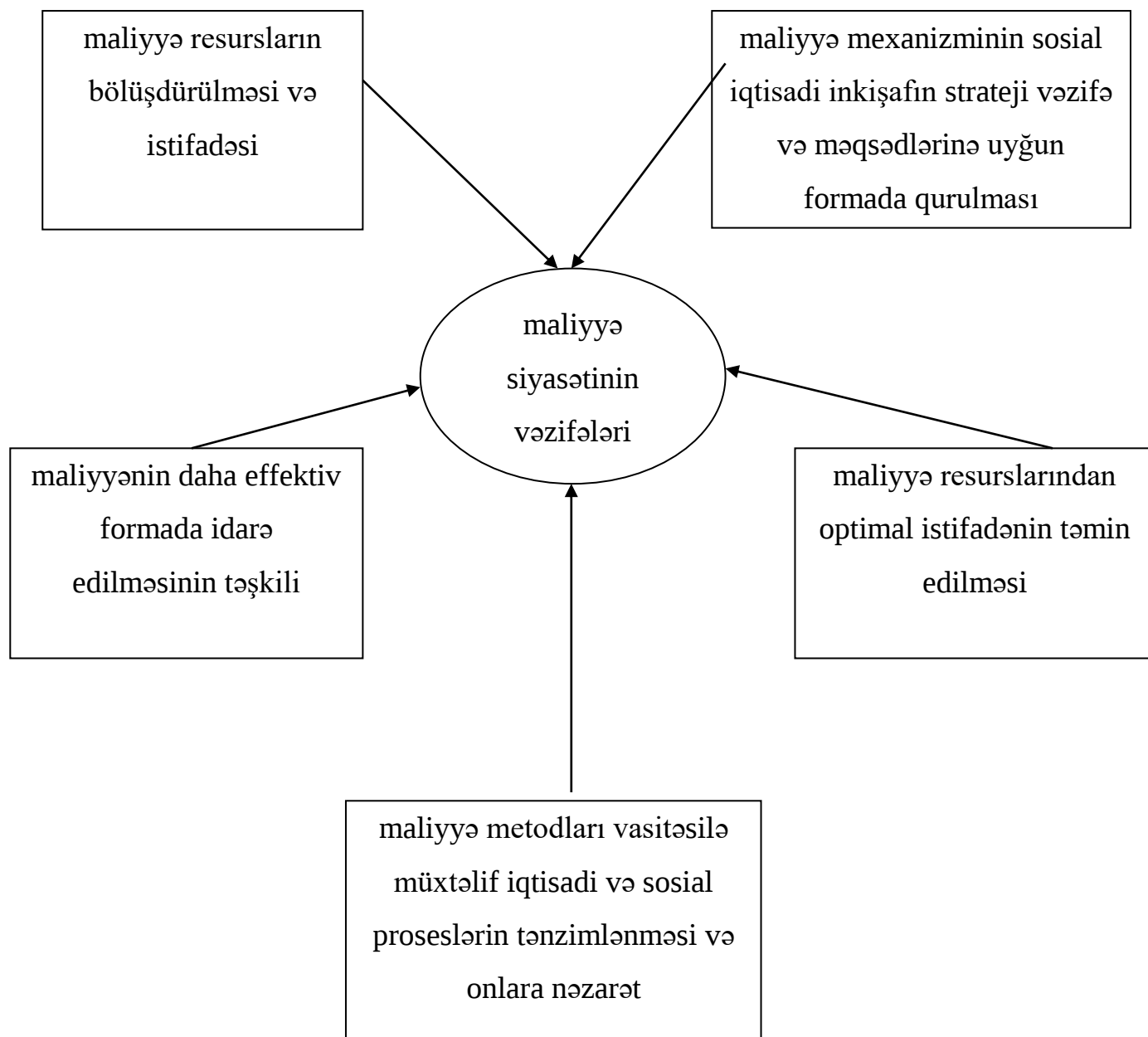
- milli gəlirin bölgüsü metodları ;
- maliyyə planlaşdırılması və proqnozlaşdırılması ;
- məqsədli pul fondlarının formalaşdırılması metodları ;

Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, müxtəlif ədəbiyyatlarda maliyyə siyasətinin məzmunu bir neçə istiqamətdə şərh edilmişdir ki, onlar aşağıdakılardan ibarətdir :

- maliyyə siyasətinin ümumi konsepsiyasını, eləcə də, məqsəd və vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi ;
- maliyyə siyasətinin konsepsiyalarına uyğun formada maliyyə mexanizminin yaradılması ;
- ümumilikdə, iqtisadi obyektlərin və dövlətin maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi ;

Maliyyə siyasəti hər bir ölkədə dövlətin iqtisadi siyasətinə uyğun gəlməli və onun əsasını strateji istiqamətlər təşkil etməlidir. Maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən maliyyə mexanizmi vasitəsi ilə ümumilikdə dövlətin maliyyə sahəsində fəaliyyəti yerinə yetirilir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, maliyyə mexanizminin strukturu 2 səviyyədə 1) dövlət maliyyəsinin fəaliyyət mexanizmi kimi və 2) müəssisələrin maliyyə mexanizmi kimi xarakterizə edilir.

Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması, onun məqsədyönlü fəaliyyətindən asılı olaraq dəyişilir. Belə olduqda isə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması, onun tərkib hissəsi hesab edilən vacib üsulların idarəetmə, tənzimləmə proqnozlaşdırma kimi elementlərin qarşılıqlı fəaliyyəti vasitəsilə reallaşır. Bu elementlərinin qarşılıqlı fəaliyyəti isə ümumilikdə maliyyə siyasətinin vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsini zəruri hala çevirir. Buna müvafiq olaraq, biz maliyyə siyasətinin əsas vəzifələrini aşağıdakı sxem vasitəsilə təsir edə bilərik.

Sxem 2.6. Maliyyə siyasətinin əsas vəzifələri ⁸

Maliyyə siyasətinin əsas məqsədi ölkədə dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunması məqsədilə maliyyə resurslarının tarazlı formada artırılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Bununla yanaşı, digər məqsədi isə ölkədəki hakimiyyəti orqanlarının idarəetmə istiqamətində vəzifələrinin düzgün formada reallaşdırılması məqsədilə maliyyə əsaslarının yaradılmasını əsas götürmək olar.

⁸ Məmmədov A Gültəkin dis "Maliyyə sisteminin təkmilləşdirilməsinin makroiqtisadi problemləri" iq.üz.al.də.al.üç.tə.ed. Bakı, 2012, səh 42

Dövlətin əsas fəaliyyət sferası kimi çıxış edən maliyyə siyasəti, ölkəmizdə maliyyə münasibətləri sahəsində məsələlərin təhlil edilməsi və eləcə də maliyyə resurslarının səfərbər edilməsi, onlardan istifadə üzrə tədbirlər kompleksini özündə əhatə edir. Dövlətin maliyyə siyasətinin reallaşdırılmasının bir neçə mərhələləri vardır. Bu mərhələlər aşağıdakılardan ibarətdir :

1. dövlətin maliyyə siyasəti üzrə başlıca məqsədlərin müəyyənləşdirilməsi və bu istiqamətdə qarşıya qoyulan məqsədlərin reallaşdırılması ;
2. maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən maliyyə resurslarından istifadə istiqamətlərinin müəyyən edilməsi ;
3. maliyyə siyasəti nəzdində qarşıya qoyulan vəzifələrin həll edilməsi məqsədilə kadr potensialının formalaşdırılması və düzgün kadrların seçilməsi və daha sonra qarşıya qoyulan məqsədlər üzrə fəaliyyətin icrası

Dövlətin maliyyə siyasəti ümumilikdə maliyyə sisteminin inkişaf dərəcəsindən asılı olaraq dəyişir. Dövlətin maliyyə siyasəti işlənərkən bu istiqamətdə dövlətin qarşıya qoyduqları məqsədləri və maliyyə münasibətləri nəzərə alınaraq Maliyyə Nazirliyi vasitəsi ilə maliyyə siyasətinin bir neçə variantı işlənərək hazırlanıb və Milli Məclisə təqdim edilir. Milli Məclisə təqdim edilmiş müddəaların müzakirəsindən və bununla əlaqədar verilən qərardan sonra Milli Məclis yenidən maliyyə siyasətinin istiqamətlərini icrasını Maliyyə Nazirliyinə həvalə edir.

Maliyyə siyasətinin dövlətlərin ümumi iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış etməsi hələ qədim dövrdə maliyyə münasibətlərinin formalaşmağa başladığı vaxtlardan iqtisadi fəaliyyətin ayrılmaz bir tərkib hissəsi kimi çıxış etmişdir. Belə ki, hər bir ölkənin inkişaf səviyyəsi həmin ölkədəki maliyyə münasibətlərindən, maliyyə fəaliyyətinin strukturundan asılı olaraq dəyişir. Belə olduqda isə ona dövlətin maliyyə siyasətinin əsas məqsədləri kimi maliyyə münasibətlərinin tənzimlənməsi çıxış edir. Keçən əsrin 40-50-ci illərində maliyyə siyasətinin başlıca məqsədi kimi ümumilikdə iqtisadiyyatdan istehsal sferası üzrə böhran vəziyyətin aradan qaldırılmasına, eləcə də yüksək təsərrüfat aktivliyinin

təmin edilməsi olmuşdur. Sonrakı illərdə isə məşğulluğun təmin edilməsi hər bir dövlətdə iqtisadi artımın stimullaşdırılması, maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış etmişdir. Düzgün maliyyə siyasətinin həyata keçirilməsi hər bir ölkənin milli maraqlarının reallaşması və eləcə də sosial-iqtisadi sabitliyinin əsas təminatı kimi çıxış edir. Müasir dövrdə isə maliyyə siyasətinin və ümumilikdə gömrük vergi büdcə, pul kredit siyasəti ilə qarşılıqlı əlaqəsini nəzərə alaraq qeyd edə bilərik ki, bu istiqamətlər üzrə fəaliyyətin düzgün formada tənzimlənməsi maliyyə siyasətindən birbaşa olaraq təsir göstərir.

Maliyyə siyasəti 1990-cı ilə qədər olan mərhələdə daha çox K.Marks və Leninin müddəalarına əsasən formalaşmışdır. Məhz bu dövrdə sovet sosialist dövlətinin maliyyə siyasətinin əsas tərkib hissəsi bütün maliyyə resurslarının öz əlində cəmləşdirilməsindən ibarət olmuşdur. Lakin ölkəmizdə müstəqilliyin əldə olunması və eləcə də, SSRi-nin tənəzzülü, ümumilikdə müstəqil olan dövlətlərdə maliyyə siyasətinin perspektiv istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsi ilə nəticələndi.

Belə ki, bazar iqtisadiyyatı dövründə maliyyə siyasəti bir çox ölkədə baş verən proseslərdən asılı olaraq dəyişərək daha əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, ölkədə vergi gömrük və bir çox siyasətlərdən anası olaraq formalaşmışdır. Buna müvafiq olaraq, bu dövrdə müstəqilliyimizin ilk illərində maliyyə siyasətinin əsas perspektiv istiqamətləri aşağıdakılardan ibarət olmuşdur.

- ❖ ölkədə fəaliyyət göstərən bütün təsərrüfat subyektlərinin, eləcə də vətəndaşların vergiyə cəlb edilməsi, həmçinin dövlət büdcə kəsirinin azaldılması istiqamətində tədbirlərin yerinə yetirilməsi ;
- ❖ ölkədə fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektləri və fiziki şəxslərin vergi qoyma sisteminin daha sadələşdirilməsi və bu istiqamətdə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi ;
- ❖ ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətinin tənzimlənməsi və ümumilikdə sahibkarlıq imkanlarının daha da genişləndirilməsi ;
- ❖ istehsal və maliyyə münasibətlərinin daha da təkmilləşdirilməsi və bu istiqamətdə çatışmazlıqların aradan qaldırılması ilə əlaqədar kompleks

tədbirlər sisteminin görülməsini, həmçinin mütəxəssislərin və savadlı kadrların hazırlanması ;

- ❖ ölkədə maliyyə sabitliyinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən maliyyə təşkilatlarından, həmçinin bankların rolunun daha da artırılması və bank sistemi üzrə islahatların həyata keçirilməsi ;
- ❖ kredit münasibətlərinin təkmilləşdirilməsi və əhalinin tələbatlarına uyğun xidmətlərin banklar tərəfindən əhaliyə göstərilməsi

Bununla yanaşı qeyd etməliyik ki, dövlətin maliyyə siyasəti, investisiya siyasəti ilə ayrılmaz surətdə əlaqəlidir. Maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən investisiya siyasəti investisiya fəaliyyəti üzrə maliyyələşdirməni və bununla əlaqədar münasibətləri əks etdirir. Bu istiqamətdə investisiyanın stimullaşdırılması ilə əlaqədar dövlət tərəfindən tədbirlərin həyata keçirilməsi və eləcə də investisiya layihələrinin dövlət təminatı vasitəsilə himayə edilməsi zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Bu zaman maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən investisiya fəaliyyətinin də əsas məqsədi investisiya qoyuluşları istiqamətində maliyyə resurslarının səfərbər edilməsindən ibarətdir.

Dövlətin maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən pul kredit siyasətinin düzgün aparılması, ümumilikdə ölkədə bir sıra prosesləri və həmçinin iqtisadi artıma müsbət təsir göstərən əsaslı amillərdən hesab edilir. Müasir dövrdə ölkəmizdə yumşaq pul siyasətinin tətbiq edilməsi, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üzrə kredit qoyuluşlarını daha da artırmış və eləcə də əhalinin banklara olan etibarını artıraraq, kommersiya banklarında daha çox əmanətlərin cəlb edilməsinə şərait yaratmışdır.

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması məhz düzgün qurulmuş maliyyə siyasətindən asılı olaraq dəyişilir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, müəssisənin maliyyə siyasəti də məhz təsərrüfat subyektləri üzrə maliyyə resurslarının formalaşması və onlardan səmərəli formada istifadə istiqamətlərinin məcmusunu özündə əks etdirir. Bununla yanaşı, maliyyə

siyasətinin məzmununa özündə bir sıra elementləri birləşdirir ki, bunlarda müvafiq olaraq.

1. müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti zamanı maliyyə sağlamlaşdırılmasını həyata keçirilməsi ;
2. maliyyə münasibətlərinin sabitləşdirilməsi ;
3. müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə münasibətlərinin islahatı ;

Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə münasibətlərinin islahatı dedikdə, müəssisələri maliyyə fəaliyyəti üzrə öhdəlik daşıyan strukturlarında maliyyə işinin təşkilini özündə birləşdirir. Maliyyə fəaliyyəti zamanı formalaşan problemlərin həlli və müəssisənin maliyyəsində mövcud çatışmazlıqların aradan qaldırılması, maliyyə münasibətləri üzrə islahatların və tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə baş verir.

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti və maliyyə münasibətlərinin sabitləşdirilməsi isə müəssisələrdə maliyyənin təşkili zamanı müxtəlif dəyişiklikləri özündə əks etdirir. Bu dəyişikliklər daha çox müəssisənin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması və bu istiqamətdə maliyyə sağlamlaşdırılmasına xidmət etməklə müxtəlif parametrlərin pisləşməsinin qarşısını almağa xidmət edir.

Maliyyə sağlamlaşdırılması isə müəssisənin fəaliyyəti zamanı müəssisənin maliyyə şəraitinin mövcud vəziyyətinin yaxşı olmadığı halda, bu istiqamətdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasını özündə əks etdirir. Bu siyasət daha çox müəssisələrdə maliyyə sabitliyinin pozulması və müəssisə fəaliyyətinin müflisləşmə istiqamətində getdiyi zamanlarda tətbiq edilir.

FƏSİL III. MÜASİR DÖVRDƏ MÜƏSSISƏNİN MALİYYƏ FƏALİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASININ MALİYYƏ STRATEGİYASININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ ONLARIN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI

3.1. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının maliyyə strategiyasının əsas istiqamətləri

Maliyyə siyasəti cəmiyyətdə həll edilməsi qarşıya məqsəd kimi qoyulan xüsusiyyəti və metodlara uyğun olaraq 2 yerə bölünür.

1. maliyyə strategiyası
2. maliyyə taktikası

Maliyyə strategiyası maliyyə fəaliyyəti üzrə ümumilikdə, məqsədlər sistemini özündə əks etdirərək, maliyyəni əsas istiqamətlərini və maliyyə münasibətlərinin təşkilini özündə əks etdirir. Maliyyə siyasətinin uzunmüddətli xətti kimi çıxış edən maliyyə strategiyası daha çox müəssisələrin fəaliyyətində iri miqyaslı bir sıra məsələlərin həllinə əsaslanır.

Maliyyə strategiyasının formalaşması, müəssisələrdə bir sıra mərhələlər üzrə ardıcıl olaraq həyata keçirilir ki, bunları nəzər salaq :

1. ilk mərhələ kimi maliyyə strategiyasının formalaşması üzrə ümumi dövrünün müəyyənləşdirilməsi təşkil edir. Bu dövr maliyyə strategiyasının tətbiqi üzrə bir sıra şərtlərdən asılı olaraq dəyişərək ümumilikdə müəssisələrin davamlı olaraq fəaliyyət göstərməsi və inkişafının təmin olunması məqsədi ilə maliyyə strategiyasının düzgün formada tətbiq edilərək müəssisələrin fəaliyyətinin davamlılığının təminatına özündə əks etdirir. Maliyyə strategiyasının formalaşması ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif strukturları üzrə maliyyə bazarlarının konyunkturundan asılı olaraq ölkədə fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərinin maliyyə fəaliyyətinin

inkişafı ilə qarşılıqlı şəkildə əlaqəlidir. Maliyyə strategiyasının formalaşma müddəti ölkə iqtisadiyyatında qeyri-sabit inkişafı şəraitinin müşahidə olunduğu bir dövrdə 3-5 il ərzində müəyyənləşdirilməlidir.

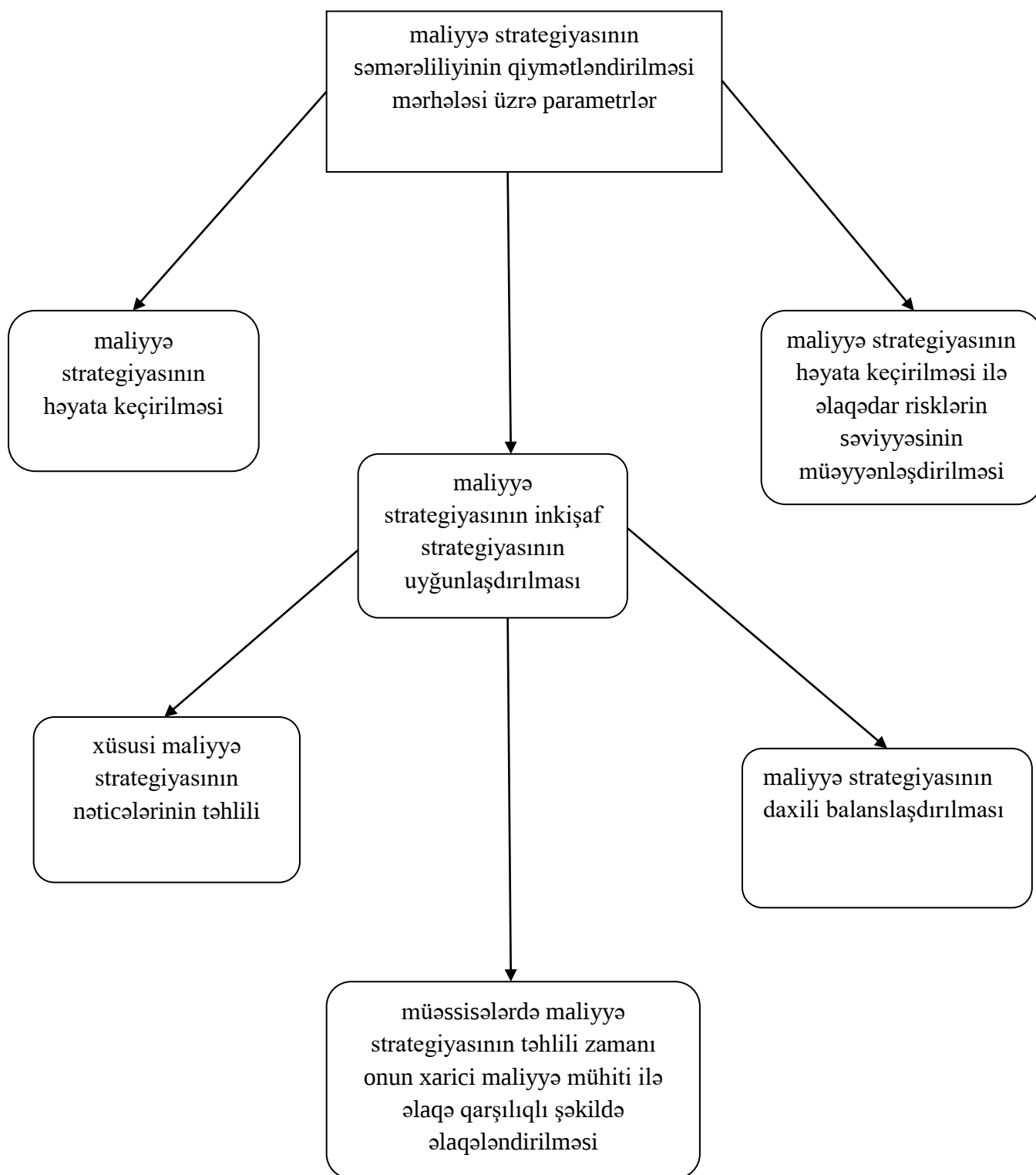
2. Maliyyə bazarının konyukturunun tədqiq edilməsi və xarici maliyyə mühitinin amillərinin müəyyənləşdirilməsi – Bu mərhələdə müəssisələrdə cari və gələcək maliyyə fəaliyyətinin düzgün şəkildə proqnozlaşdırılması məqsədi ilə maliyyə bazarının konyukturunun müəyyənləşdirməsi və onu təyin edən amillərin təhlil edilməsi zəruri əhəmiyyət kəsb edir.
3. Son olaraq maliyyə fəaliyyətinin strateji məqsədlərinin formalaşdırılması mərhələsi – bu mərhələ özündə təsərrüfat subyektlərinin mülkiyyətçilərinin rifah halının daha da yaxşılaşdırılması və buna müvafiq olaraq, müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin yüksəldilməsini və bazar dəyərinin maksimumlaşdırılmasının özündə əks etdirir. Strateji məqsədləri özündə maliyyə resurslarından istifadə etməklə və eləcə də müəssisənin fəaliyyətində əlavə vəsaitlərin cəlb edilməsi vasitəsilə kapitaldan yüksək rentabelli istifadənin təmin edilməsi və bunun vasitəsilə müəssisənin gələcək fəaliyyətinin daha da sağlamlaşdırılması məsələlərini əhatə edir. Buna müvafiq olaraq maliyyə fəaliyyəti üzrə müəssisədən məqsədli strateji normativləri kimi bir sıra amillər aşağıdakılardan ibarətdir :

- müəssisədə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə resurslarının daxili mənbələrdən formalaşan resurslar vasitəsilə təmin olunması və onların orta illik artım tempinin müəyyənləşdirilməsi ;
- xüsusi kapitalın rentabellik əmsalı ;
- müəssisə üzrə həyata keçirilən investisiya qoyuluşlarının təyin edilməsinin minimum səviyyəsi ;
- dövrü və dövrüdənkənar aktivlərin nisbəti ;

Maliyyə strategiyasının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi mərhələsi – Bu mərhələyə digərlərindən fərqli olaraq, özündə bir sıra parametrləri əks etdirir ki,

onların müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında diqqət mərkəzində saxlanması zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Bu mərhələlər aşağıdakılardan ibarətdir

Sxem 3.1.

Maliyyə taktikası isə maliyyə strategiyasına müxtəlif sahələri üzrə yaranmış maliyyə məsələlərinin həlli metodlarını özündə əks etdirir. Bununla yanaşı, bu istiqamətdə maliyyə münasibətlərinin reallaşdırılması ilə əlaqədar vəzifələrin icrasına istiqamətlənir. Maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən bu 2 element bir-biri ilə qarşılıqlı şəkildə əlaqəlidir.

Dövlət tərəfindən maliyyə siyasətinin reallaşdırılmasını onun qarşısına qoyduğu vəzifələr vasitəsilə həyata keçirilir. Buna müvafiq olaraq dövlət müxtəlif maliyyə vasitələrindən istifadə etməklə. ümumilikdə, dövlət gəlirlərin artırılması, həmçinin iqtisadi tarazlığa nail olunması bir sıra göstəriciləri normalaşdırmaq sağlamlaşdırmaq vasitəsilə qarşısına qoyduğu məqsədlərə nail olmağa çalışır.

Maliyyə siyasəti ümumilikdə özündə bir sıra əsas elementləri birləşdirir ki, bunlar müvafiq olaraq.

1. maliyyə siyasətinin qarşısına qoyduğu məqsədlərinə praktik vasitələrlə reallaşdırmaq ;
2. maliyyənin inkişaf konsepsiyasının hazırlanması ;
3. ölkədə fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərinin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi

Təsərrüfat subyektlərində maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, hər şeydən əvvəl, maliyyə resurslarından düzgün formada istifadəyə əsaslanır. Xüsusilə də müəssisələr maliyyə resurslarından qənaətlə istifadə etməklə və əlavə vəsait mənbələri müəyyənləşdirməklə öz fəaliyyətlərini stimullaşdırmağa çalışırlar. Daha az maliyyə resurslarından istifadə etməklə yüksək mənfəət və nəticələrin əldə olunması hər bir müəssisənin başlıca məqsədi və vəzifəsi sayılır.

Maliyyənin inkişaf konsepsiyası isə ümumilikdə əhalinin maliyyə resurslarına olan tələbatının müəyyən edilməsi, eləcə də təsərrüfatlarını inkişaf xüsusiyyətlərini ətraflı təhlil edilməsi və istehsal münasibətlərinin məhsuldar qüvvələrin inkişaf perspektivlərinin aşkarlanması kimi məsələləri özündə əks etdirir.

Sadaladığımız bu 3 əsas amil maliyyə siyasətinin məzmununu ifadə edir. Ümumilikdə qeyd edə bilərik kimi maliyyə siyasəti formalaşan zaman hər bir ölkədə idarəetmənin təşkili xüsusiyyətləri təyin edilir və bunlar bir sıra prinsiplərə əsasən müəyyənləşdirilir. Bu prinsiplər aşağıdakılardan ibarətdir :

- dövlətin iqtisadiyyata ehtiyatla müdaxilə etməsi . Bu prinsipin məzmunu ondan ibarətdir ki, dövlət ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatı üzrə bütün iqtisadi fəaliyyət özündə cəmləşdirir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində ümumilikdə, özəl sektorun fəaliyyətində müstəqilliyi qorunaraq maliyyə məsələləri məhz bazar iqtisadiyyatı şəraitində müstəqil formada təsərrüfat subyektləri tərəfindən həll olunur. Dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi prosesində onun kifayət qədər maliyyə ehtiyatlarına malik olması bu prosesdə çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, bir dövlətin inkişafının əsas göstəricisi onun maliyyə ehtiyatlarının həcmi ilə müəyyən edilir.
- Sərbəstlik prinsipi – Bu prinsip zamanı dövlət maliyyə siyasətini tamamilə müstəqil formada xarici təsirlər olmadan həyata keçirir.
- Demokratik prinsip – maliyyə siyasətinin reallaşdırılması zamanı Klub demokratik prinsip zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

Fiskal siyasət, maliyyə siyasətinin mühüm tərkib hissəsi hesab edilir. Bu siyasətin məzmunu ondan ibarətdir ki, bu siyasət dövlətin makroiqtisadi məqsədlərə nail olmaq, büdcə vergi siyasətini əks etdirərək gəlir və xərclər üzərində fəaliyyətini ifadə edir. Bir sıra ədəbiyyatlarda fiskal siyasəti ilə maliyyə siyasəti eyniləşdirilsə də maliyyə siyasəti fiskal siyasətə nisbətən daha geniş anlayışdır və fiskal siyasət onun tərkibinə aid edilir. Fiskal siyasətə başqa sözlə, büdcənin formalaşdırılması siyasətində əksi demək olar.

Müasir dövrdə dövlət büdcəsinin rolunun maliyyə siyasətində əhəmiyyətini nəzərə alaraq qeyd edə bilərik ki, fiskal siyasəti anlayışı daha geniş formada istifadə edirik.

Maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi hesab edilən gömrük siyasətinin əsas məqsədləri aşağıdakılardan ibarətdir :

1. ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin müdafiə olunması;
2. idxal ixrac əməliyyatlarının tənzimlənməsi ;
3. gömrük sərhədlərinin qorunması ;
4. baş verə biləcək qaçaqmalçılıq hallarının aradan qaldırılması ;

Valyuta siyasəti maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi milli valyutanın məzənnəsinin qorunması, ölkəmizdə valyuta əməliyyatlarının düzgün formada həyata keçirməsi və tənzimlənməsini əks etdirir. Bütün bunlarla yanaşı valyuta siyasəti beynəlxalq ödənişlərin təhlükəsiz formada, vahid sistem nəzdində həyata keçirilməsi, iqtisadiyyatda, daxili və xarici tarazlığın əldə edilməsi, eləcə də milli valyutanın dönərliyinin təmin olunması kimi məsələləri də əhatə edir.

Maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edən elementlərlə yanaşı da qeyd etmək lazımdır ki, maliyyə siyasətinin məzmunu haqqında müxtəlif ədəbiyyatlarda fərqli fikirlər səsləndirilmişdir. Buna müvafiq olaraq maliyyə siyasətinin məzmununa nəzər salaq.

- ✓ maliyyə siyasətinə maliyyə resursların idarə edilməsi ilə əlaqədar tədbirlərin məcmusu kimi yanaşılır ;
- ✓ maliyyə siyasəti maliyyə fəaliyyətinin məcmusu kimi çıxış edir ;
- ✓ maliyyə resurslarının tarazlı artımının təmin edilməsi məqsədilə dövlətin sosial iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, maliyyə siyasətinin istiqamətləri, bir sıra vəzifələrin yerinə yetirilməsini zəruri hala çevirmişdir. Bu vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir

- ❖ ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müxtəlif təsərrüfat subyektlərində istehsalın təşkili və ümumilikdə maliyyə siyasətinin elmi texniki tərəqqinin inkişafına

istiqamətləndirilməsi və ən son texnoloji nailiyyətlərdən istifadə etməklə tətbiq edilməsi ;

- ❖ maliyyənin idarə edilməsi prosesini müstəqil surətdə reallaşdırılmasına və cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin maliyyə siyasətində iştirakının təmin edilməsi ;
- ❖ ölkədə daha çox təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyət göstərməsi məqsədi ilə azad sahibkarlığın formalaşdırılması istiqamətində fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, eləcə də investisiya qoyuluşlarının artırılması, hərbi xərclərin azaldılması

3.2. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının maliyyə strategiyasının təkmilləşdirilməsi

Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində həyata keçirilən maliyyə strategiyasını sadəcə olaraq maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesində iştirak etmir. Bu siyasət ölkədə həyata keçirilən biznes fəaliyyəti üzrə vəziyyətin sağlamlaşdırılması ilə əlaqədar qəbul edilən maliyyə qərarlarını da əks etdirir. Maliyyə siyasətinin qarşısına qoyduğu məqsədlərin və vəzifələrin reallaşdırılması üçün böyük həcmdə maliyyə resurslarına tələbat yaranır. Bu tələbata uyğun olaraq, müasir dövrdə maliyyə resurslarından istifadə istiqamətləri, zəruri əhəmiyyət kəsb edir. belə olduqda isə, müəssisələrin maliyyə münasibətlərinə uyğun formada maliyyə resurslarından istifadənin istiqamətləri üzrə müxtəlif təsərrüfat fəaliyyətlərini qruplaşdırmaq mümkündür ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir

1. Müəssisələr və onun təsisçiləri arasında müxtəlif növ maliyyə təsərrüfat münasibətlərinin formalaşdırmaq .Bu münasibətlər, müəssisənin göstərdiyi təsərrüfat fəaliyyəti üzrə müxtəlif proqramların maliyyələşdirilməsini , elmi tədqiqat işlərinin həyata keçirilməsinə, ən son texnologiyalardan istifadə etməklə istehsalın təşkil edilməsini özündə əks etdirir. Bununla yanaşı məqsədli maliyyə yardımları üçün fondların yaradılması və sərmayə qoyuluşu məqsədi ilə müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsi məhz müəssisələrin maliyyə münasibətlərindən öz maliyyə vəsaitlərindən istifadə istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində mühüm rol oynayır ;
2. Müəssisələr formalaşarkən nizamnamə kapitalının təsisçilər tərəfindən yaradılması . Bu zaman nizamnamə kapitalın qeyri-maddi aktivlərin əldə edilməsini əsas mənbəyi kimi çıxış edir ;
3. Müəssisələrdə istehsal və satış fəaliyyəti ilə əlaqədar formalaşan dəyərlər hər şeydən əvvəl müəssisədə istehlakçıları və tədarükçüləri arasında maliyyə münasibətlərinin formalaşması və bu istiqamətdə maliyyə resurslarının

düzgün şəkildə istifadədə zəruri hesab edilir. Yeni deyir formalaşan zaman tədarükçülər və istehlakçılar arasında münasibətlər ən müxtəlif səviyyələrdə xammal, materiallar, rabitə, gömrük, hazır məhsulun mübadiləsi və. aid edilir və bu münasibətlərin düzgün şəkildə formalaşdırılması birbaşa olaraq müəssisələrin maliyyə fəaliyyətində öz əksini tapır ;

4. Müəssisələr, filiallar, şöbələr üzrə gəlirlərin, dövriyyə vəsaitlərinin müəyyənləşdirilməsi i və bölüşdürülməsinin təkmilləşdirilməsi ;
5. Müəssisələrin və dövlətin müxtəlif maliyyə qurumları arasında əlaqələrin formalaşdırılması ;
6. Müəssisələr və sığorta şirkətləri arasında münasibətlər çərçivəsində müxtəlif işçi kateqoriyalarına, kommersiya və sahibkarlıq risklərinin sığortalanması prosesi ;
7. Müəssisələr və işçilər arasında gəlirlərin bölüşdürülməsi zamanı müxtəlif növ istiqrazların buraxılması vasitəsilə fiziki şəxslərdən vergilərin tutulması, müxtəlif kompensasiyaların ödənilməsi maliyyə münasibətlərinin əsasını təşkil edir

Maliyyə siyasəti məzmun baxımından, ümumilikdə müəssisələrdə maliyyə münasibətlərinin tənzimlənməsi, maliyyə sağlamaşdırılmasını həyata keçirməsi kimi məsələləri əhatə edir. Bununla yanaşı, maliyyə münasibətləri, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin təşkil olunması zamanı baş verə biləcək müxtəlif dəyişiklikləri əhatə edir. Müəssisələrin fəaliyyəti zamanı, xüsusilə də maliyyə sektoru üzrə baş verən dəyişikliklər, pul tədavülü və kredit sferaları istiqamətdə dəyişikliklər də özünə aid edir.

Müəssisələrdə maliyyə münasibətlərinin sabitləşdirilməsi ilə əlaqəli tətbiq edilən maliyyə siyasəti, bu münasibətlərdə dərin kökü olmayan dəyişikliklərə üstünlük verir. Bu zaman maliyyə münasibətlərində cüzi dəyişikliklər baş verir.

Maliyyə sağlamlaşdırılması siyasəti isə maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi daha çox maliyyə fəaliyyətini idarə olunması istiqamətində müflisləşməyə doğru gedən müəssisələrin fəaliyyətinə tətbiq edilir.

Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sistemi əslində, iqtisadiyyatın idarə olmasında maliyyənin tətbiqinə və maliyyə də iqtisadiyyatın müxtəlif sahələri üzrə idarəetmə prosesində alət kimi istifadəni özündə əks etdirir. Başqa sözlə desək, maliyyəni ictimai təkrar istehsal prosesinə təsir dərəcəsi və bu təsirin kəmiyyət və keyfiyyət istiqamətləri . maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sisteminin tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Maliyyəni iqtisadiyyatın idarə olunmasına təsir sistemini bu formada izah edə bilərik ki, maliyyənin köməyi vasitəsilə təsərrüfat subyektlərində bu istiqamətdə maliyyə fəaliyyətinə təsir göstərmək və bunun vasitəsi ilə müəssisənin rentabelliyyənin gəlirin yüksəldilməsinə nail olmaq olar. Maliyyənin keyfiyyət təsiri isə təsərrüfat subyektlərində maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında daha çox istehsalın müxtəlif sahələri üzrə aktivliyin yüksəldilməsinə, daxili ehtiyatlardan səfərbərliyə alınması məsələlərini özündə əhatə edir. Ümumilikdə müəssisədə maliyyə resurslarının artmasına və eləcə də bir sıra keyfiyyət göstəricilərinin yaxşılaşmasına səbəb olur.

Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunma prosesinə 2 istiqamətdə yanaşmaq olar. Bu, 2 istiqamət maliyyə fəaliyyətinin xarici və daxili təşkilini özündə birləşdirir. Hər birinə ayrılıqda yanaşsaq, qeyd edə bilərik ki, maliyyə fəaliyyətinin daxili təşkili öz növbəsində maliyyə mexanizminin, maliyyə fəaliyyətinə aktiv təsirini əks etdirir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində kommersiya fəaliyyəti göstərən təsərrüfat subyektlərinə ümumilikdə maliyyə fəaliyyəti üzrə bazarda müxtəlif tərəfdaşlarla qarşılıqlı əlaqələr yaradırlar. Bu zaman ümumilikdə maliyyə resurslarından istifadə üzrə müxtəlif təsərrüfat subyektləri ilə maliyyə münasibətləri formalaşır. Bu bazarda digər subyektlərlə formalaşan maliyyə münasibətlərinin səmərəli formada təşkili hər bir təsərrüfat subyektində maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması səviyyəsindən birbaşa olaraq asılıdır.

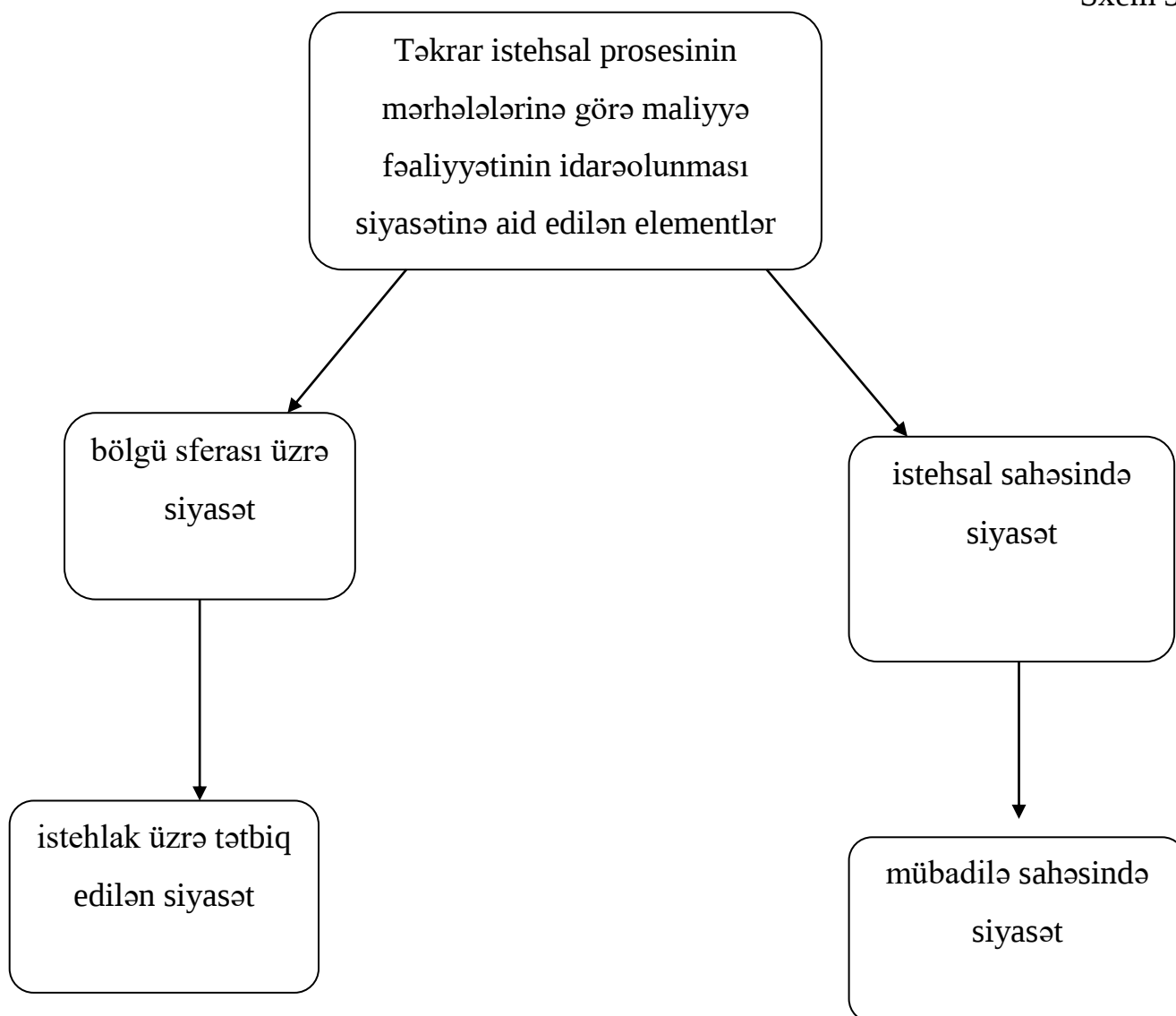
Maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasını əhatə dövrü üzrə olan və müddət baxımından aşağıdakı kateqoriyaları ayrılır.

1. Operativ ;
2. Cari ;
3. Uzunmüddətli ;

Operativ idarəetmə daha çox həftəlik, aylıq və günlük idarəetmək fəaliyyətini əks etdir. Maliyyə fəaliyyətinin cari formada idarə edilməsi isə qısa müddətli formada tədqiq edilərək daha çox ilk olaraq maliyyə fəaliyyətinin idarəedilmə prosesini özündə əks etdirir.

Təkrar istehsal prosesinin mərhələlər üzrə isə idarə olunması siyasətinin tərkibinə aşağıdakılar aid edilir.

Sxem 3.2.

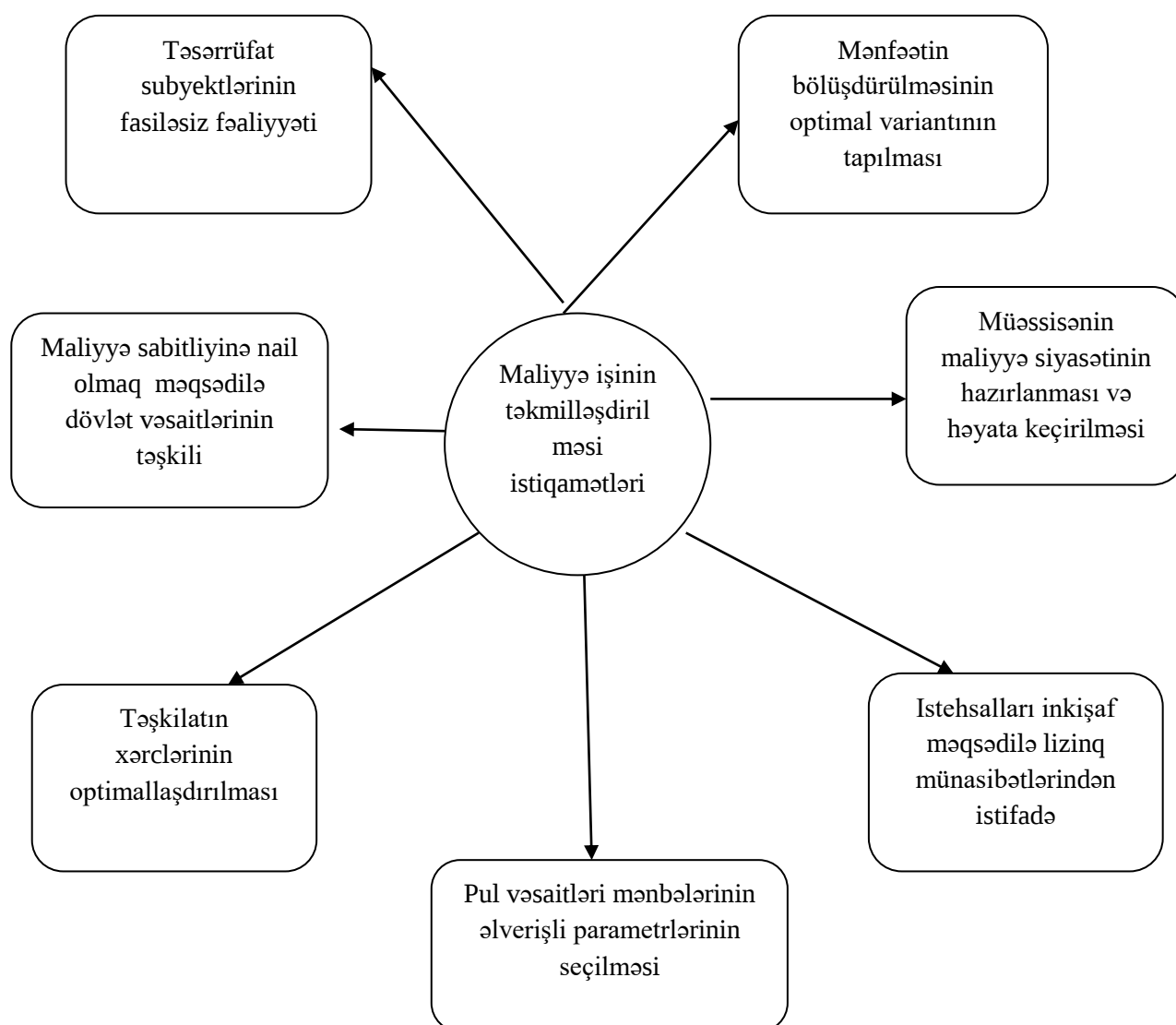
Müəssisənin əsas fəaliyyətinin mənfəət əldə etmək istiqamətində olduğunu nəzərə alsaq, qeyd edə bilərik, mənfəətin əldə edilməsi məqsədi müəssisə bu istiqamətdə fəaliyyəti sərbəst formada müəyyənləşdirir. Xüsusilə də bu istiqamətdə fəaliyyət zamanla nəyi və necə istehsal etməli olduğuna, həmçinin bu istiqamətdə maliyyələşmə mənbələrinin aşkar edilməsinə müəssisə özü azad formada müəyyənləşdirir. Buna müvafiq olaraq qeyd edə bilərik ki, müəssisələrdə maliyyənin təşkilinin ən əsas prinsiplərindən biri özünü maliyyələşmə ilə əlaqəlidir. Hər bir təsərrüfat subyektinin öz maliyyələşmənin təmin etməsi onun normal fəaliyyət göstərməsinin ən əsas və vacib şərtlərindən biridir.

Mənfəət isə müəssisələrin fəaliyyəti nəticəsində, onlardan ilk yaradılan yığımların pul vasitəsi ilə ifadəsini əks etdirir və bu zaman iqtisadi kateqoriya kimi mahnı müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin nəticəsi kimi əks olunur. Müəssisələrin maliyyə təsərrüfat fəaliyyətinin müxtəlif xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən mənfəətin müəssisələr tərəfindən artırılması da maliyyə ehtiyatlarının çoxalmasına səbəb olur və bu da öz növbəsində maliyyə sisteminin sağlamlaşdırılması və möhkəmləndirilməsinə gətirib çıxarır. Bununla yanaşı olan müəssisələrin istehsal təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsinə pul formasında ifadə olunaraq, onların gələcək fəaliyyətində tam və xüsusilə də maliyyə təsərrüfat fəaliyyətindən əldə olunacaq gəlirlərin də əks edilib. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisə maliyyəsinin formalaşması üsulu kimi onların istehsal etdikləri məhsuldan əldə etdikləri gəlir hesab edilir. Bu gəlirin bir hissəsi istehsala digər hissəsi isə ümumilikdə bu istehsalın təşkili ilə əlaqədar xərclərə sərf edilir.

Ölkəmizdə bu istiqamətdə dövlət maliyyələşdirməsi, eləcə də müəssisələrdə özünü maliyyələşdirmə metodu ilə əlaqədar fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi istiqamətində investisiya siyasəti nəzdində investisiya fəaliyyəti və eləcə də kənardan cəlb edilən vəsaitlərdən istifadənin genişləndirilmə zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Öz-özünə maliyyələşmə zamanı müəssisələri öz əldə etdiyi gəlir hesabına maliyyələşməni həyata keçirirlər. Özünü maliyyələşmə zamanı isə, müəssisələr daimi olaraq öz ehtiyatlarını artırmağa və minimum xərclərlə maksimum mənfəət əldə etməyə

çalışırlar. istər dövlət tərəfindən istərsə də müəssisələr tərəfindən maliyyələşmənin müxtəlif metodların istifadə edərək Bu istiqamətdə mövcud çatışmazlıqların aradan qaldırılması və mövcud problemlərin həll olunması məqsədilə eləcə də fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi istiqamətində müxtəlif tədbirlər yerinə yetirilməlidir.

Sxem 3.3. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Tədqiqat işinin müxtəlif bölmələrində müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının mahiyyəti, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının məzmunu və əhəmiyyəti, maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sistemi, eləcə də müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarəolunmasında dövlətin maliyyə siyasətinin rolu, müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasının maliyyə strategiyasının əsas istiqamətləri və bir sıra məsələlər təhlil edilmiş, ümumiləşdirilmiş nəticələr əldə edilmişdir. Ümimilikdə qeyd edə bilərik ki, bazar iqtisadiyyatına keçid iqtisadiyyatda bazar münasibətlərində əsas rol oynayan müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasına çox böyük təsir göstərdi. Müəssisələrin idarə olunmasında əsas məsələlər müxtəlif məhsulların istehsal olunması, resurslardan qənaətlə istifadə və eyni zamanda, ən son texnika və texnologiyanın tətbiq edilməsi ilə bu müəssisələrin fəaliyyətinin təşkil edilməsindən ibarətdir. Belə ki, müasir dövrdə müxtəlif mülkiyyət formalarından asılı olmayaraq bütün müəssisələrdə əsasən istehlakçıların tələbatlarına uyğun formada və yüksək keyfiyyətdə məhsul istehsalına daha çox can atırlar. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində isə müəyyən müəssisələrin, xüsusilə də maliyyə resurslarının idarə olunması ilə əlaqədar həyata keçirdikləri siyasəti çox mühüm rol oynayır və belə olan zaman müəssisələrin idarə olunması zamanı daxili resursların xarici mühitin qarşılıqlı əlaqəsi formalaşır. Bununla yanaşı, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması maliyyə idarəetməsinin tərkib hissəsi kimi çıxış edərək müəssisələrdə pul vəsaitlərinin hərəkəti və müxtəlif maliyyə əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi, maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi zamanı gəlir xərc və mənfəət arasında dinamikanın düzgün təhlil edilməsi və bir sıra məsələlərdə zəruri əhəmiyyət kəsb edir. Müasir dövrdə ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisələr üzrə maliyyə fəaliyyətin düzgün şəkildə idarə olunması istehsal fəaliyyətinin fasiləsiz olaraq davam etməsinə, müəssisələrin maliyyə vəsaitlərindən düzgün istifadəsinə şərait yaratmaqla son nəticədə bazara əhalinin tələbatlarına uyğun əmtəə və xidmətlərin

təklif edilməsinə eləcə də digər müəssisələr ilə rəqabət mübarizəsində üstün mövqe tutmağa gətirib çıxarır. Bütün bunlara müvafiq olaraq bir sıra təkliflərin verilməsi məqsəduyğun hesab edilir. bunlara nəzər salaq :

1. Müəssisədə maliyyə fəaliyyətinin düzgün formada qurulması və idarə olunması üzrə maliyyə vəsaitlərindən düzgün istifadə və maliyyə vəsaitlərinə nəzarət prosesinin daha da təkmilləşdirilməsi ;
2. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində müəssisənin maliyyə siyasətinin əsas istiqamətlərinin düzgün müəyyən edilməsi və buna müvafiq olaraq dövlətin maliyyə siyasətinə uyğun formada fəaliyyətin təşkili ;
3. Müəssisələrin inkişaf strategiyasının hazırlanması və səmərəli fəaliyyəti ilə əlaqədar kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi ;
4. Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması zamanı bazardakı mövcud vəziyyətin daha operativ şəkildə təhlil edilməsi və rəqiblərin fəaliyyətinin müəyyənləşdirilməsi ;
5. maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması baxımından müəssisələrin xarici şirkətlərlə əlaqələrinin və beynəlxalq təcrübədən istifadə imkanlarının genişləndirilməsi ;

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. 2011.
2. Azərbaycanın statistik göstəriciləri, 2014. 3.
3. Vergi Məcəlləsi, 2000.
4. «Müəssisələr haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 1999.
5. «İnvestisiya fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 1995.
6. «Müəssisələrdə məhsulun maya dəyərinə daxil edilən xərclərin tərkibi haqqında» Əsasnamə. Bakı, 1996.
7. Əhmədov Nazim “Maliyyənin əsasları” 2016
8. Bağirov Dəmət “Maliyyə” 2011
9. K.A.Şahbazov, M.H.Məmmədov “Menecment” 2007
- 10.Məmmədli Fuad Kamal oğlu "Müasir şəraitində maliyyə menecmentinin təkmilləşdirilməsi” mövzusunda mag.dis Bakı, 2015
- 11.Məmmədov Saleh “Maliyyə” Bakı, 1997
- 12.Zeynalov V “Maliyyənin əsasları” Bakı, 2008
- 13.İbad Abbasov “Menecment” Bakı, 2013
- 14.Agayev Samid “Sahibkarlıq fəaliyyətində maliyyə menecmentinin təşkili və onun təkmilləşdirilməsi yolları” iq.el.üz.fə.də.al.üç.tə.ed.dis Bakı, 2006 səh 11
- 15.Isgəndərov R.Ə “Müəssisənin maliyyəsi “ Bakı, 2007
- 16.Bəyalı Ataşov “Müəssisələrin maliyyəsi” Bakı, 2009
17. T.Ə.Hüseynov «Müəssisələrin iqtisadiyyatı», Bakı 2005. 18.
- 18.T.Ə.Hüseynov «Firmanın iqtisadiyyatı» Bakı, 2009.
19. Б.С. Карелин «Финансы корпораций», Москва, 2005.
- 20.П.Н.Шуляк «Финансы предприятий», Москва, 2004.
21. Н.В.Колчина «Финансы организаций», Москва, 2004.
22. В.В.Ковалев, Вит В.Ковалев «Финансы организаций». Москва, 2006.

23. Maliyyə. Bakı, 2001. 24. С.В.Большаков «Финансы организаций», Москва, 2005. 25. А.М.Бабич «Финансы», Москва, 2000.
- 24.Дранко О.Ш. Финансовый менеджмент: Технологии управления финансами предприятия. Учеб. Пособие для вузов. – М.:ЮНИТИ – ДАНА, 2004. – 351 с.
- 25.Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 560 с.
- 26.. Ковалев В.В. Курс финансового менеджмента. Учебник. – М.: ТК Велби. Проспект, 2008. – 448 с. 1
- 27.Финансовый менеджмент: Учебное пособие. М.: КНОРУС, 2010. –
28. Л.А.Дробозина «Финансы», Москва, 2001

РЕЗЮМЕ

Различные секции научно-исследовательской деятельности стратегии финансового менеджмента предприятия находят свое отражение в многочисленных вопросах. Таким образом, финансовые показатели компаний в этой области системы управления стратегией управления финансовых показателей, которая считается неотъемлемой частью содержания и изменяется в зависимости от анализа данных. производительность, управление, управление данного лица финансовые средства и финансовые ресурсы, которые будут использоваться в правильном направлении, это очень важно. Этот процесс осуществляется с помощью механизма финансовых институтов. Финансовый механизм предприятий, для того, чтобы добиться максимального дохода за счет использования ограниченных ресурсов использовать средства для финансирования само по себе действует как система, которая отсутствует. Финансовые показатели, отражающие финансовый механизм управления предприятиями, финансовые отношения и считается неотъемлемой частью предприятия финансовых учреждения играют важную роль в осуществлении целенаправленной деятельности в этом направлении. Таким образом, если деятельность субъекта, в котором рынок услуг, или сколько прибыли, если он будет иметь возможность оплачивать свои расходы. Финансовые показатели компании в области управления и анализа важных факторов, могут быть написаны в научно-исследовательской работе очень важно учитывать.

Summary

Various sections of the research activities of the entity's financial management strategy is reflected in the many issues. Thus, the financial performance of companies in this area of financial performance management strategy management system, which is considered an integral part of the content and varies depending on the analysis of data. The entity's financial performance, management, funds management and financial resources to be used in the right way is very important. This process is carried out through the mechanism of the financial institutions. The financial mechanism of the enterprises, in order to achieve maximum income through the use of limited resources to use the proceeds to finance itself acts as a system, which is missing. Financial performance, reflecting the financial mechanism to manage the enterprises, financial relationships and was considered an integral part of the enterprise finance institutions play an important role in the implementation of purposeful activity in this direction. Thus, if the activities of an entity in which the market for services, or how much profit, if he will have the opportunity to pay their expenses. Financial performance of companies in the management and analysis of important factors can be written in the research work is very important to consider. When finance management, finance as a tool of economic idarərolunmasında understood. Management tools that are more economically expedient to finance quality impact on the enterprise.

REFERAT

Tədqiqat işinin müxtəlif bölmələrində müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması strategiyası ilə əlaqədar bir çox məsələlər öz əksini tapmışdır. Belə ki, müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması strategiyası bu istiqamətdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması sisteminin məzmunu və onun tərkib hissəsi hesab edilən göstəriciləri təhlil edilməsindən asılı olaraq dəyişilir. Müəssisənin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında, maliyyə vəsaitlərindən düzgün şəkildə istifadə etmək və maliyyə vəsaitlərinin idarə olunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu proses isə müəssisələrdə maliyyə mexanizmi vasitəsilə yerinə yetirilir. Maliyyə mexanizmi isə həmin müəssisələrin, məhdud resurslardan istifadə etməklə maksimal gəlir əldə etməsi məqsədilə maliyyə vəsaitlərindən istifadə etməsini özündə əksik olan bir sistem kimi çıxış edir. Müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsini özündə əks etdirən maliyyə mexanizmi, maliyyə münasibətləri və hümmilikdə, müəssisə maliyyəsinin tərkib hissəsi hesab edilərək müəssisələrin bu istiqamətdə fəaliyyətinin məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. Maliyyə mexanizmi vasitəsi ilə müəssisələrdə maliyyə münasibətləri və maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi zamanı nağd pul vəsaitləri ilə müəssisənin təmin olunması hər şeydən əvvəl onun gəlir əldə etmək imkanlarını daha da artırır. Belə ki, əgər müəssisə öz fəaliyyəti nəticəsində və yaxud bazarda çıxış etdiyi xidmətlər üzrə nə qədər çox mənfəət əldə edərsə, o qədər öz xərclərini ödəmək imkanına sahib olar. Müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən amillərin təhlili və uyğun olaraq qeyd edə bilərik ki, tədqiqat işi olduqca aktual hesab edilir.

Müəssisələrin maliyyə fəaliyyəti maliyyə idarəetməsinin xüsusi tərkib hissəsi kimi çıxış edərək iqtisadi fəaliyyəti özündə əks etdirir. Müəssisənin maliyyə fəaliyyəti, ümumilikdə xərclərin maliyyələşdirilməsi, maliyyə idarə etməsi üzərində nəzarətin yerinə yetirilməsi cari və investisiya tələbatlarının ödənilməsi, həmçinin müəssisənin ixtisaslaşdığı istehsal sahəsi və bazara çıxardığı xidmətlərlə əlaqədar maliyyə resurslarının müəyyənləşdirilməsi kimi məsələlərlə əlaqəlidir.

Müasir dövrdə müəssisələrin idarə edilməsi prosesində maliyyə idarəetməsinin rolu çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müəssisələrin fəaliyyətinin daha çox mənfəət əldə etmək istiqamətində olduğunu nəzərə alsaq, bu zaman onlardan maliyyə idarəetməsinin düzgün təşkili və bu istiqaməti keyfiyyətli qərarların qəbulu müəssisələri maliyyə məsələlərinə təsir edəcək müxtəlif amilləri özündə birləşdirir.

Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsası. Tədqiqat işinin nəzəri metodoloji əsasını ümumilikdə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müxtəlif müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması istiqamətində maliyyə vəziyyətinə nəzarət olunması, maliyyə ehtiyatları və ümumilikdə bu prosesin tərkib hissəsi kimi çıxış edən müxtəlif məsələlərdə tarixi dövr ərzində iqtisadçıların və alimlərin söylədiyi fikirlər təşkil edir. Dissertasiya işinin tədqiq edilməsi zamanı ümumiləşdirmə, statistik təhlil, müqayisə, analiz və bir sıra metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya mənbəyi. Tədqiqat işinə müvafiq olaraq, müxtəlif ədəbiyyatlardan (rus, türk), statistik göstəricilərdən, internet materiallarından, eləcə də ölkəmizdə müəssisələrin maliyyə fəaliyyətinin tənzimlənməsi və idarə olunması ilə əlaqədar qəbul edilən normativ hüquqi aktlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Tədqiqat işində ümumilikdə qarşıya qoyulan məsələlərlə əlaqədar olaraq bir sıra fikirlər səsləndirmişdi ki, bunları elmi yenilik kimi qəbul etmək olar :

- müəssisələrinin maliyyə fəaliyyətinin idarə olunması prosesində nəzəri və praktiki tədbirlərin yerinə yetirilməsi ;
- maliyyə fəaliyyətinin səmərəli idarə olunması istiqamətində maliyyə strategiyası təkmilləşdirilməsi üzrə tədbirlərin də operativ şəkildə yerinə yetirilməsi ;
- ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatlarda maliyyə fəaliyyətinin düzgün təşkili üzrə fəaliyyətin tənzimlənməsi və maliyyə

fəaliyyətinin idarə olunmasına nəzarət mexanizminin daha da gücləndirilməsi

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, burada öz əksini tapan məsələlər ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrdə maliyyə fəaliyyətinin daha operativ şəkildə idarə edilməsi prosesindən və bu istiqamətdə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Dissertasiyanın quruluşu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, 8 paragraf, nəticə və təklif, ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.